

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Folk og minder fra
NORDSJÆLLAND

43. Årgang
Julen 1988

100 år

PÅ SUNDET

1888 - 1988

Den 1. juni 1888 overtog Danske Statsbaner Helsingør-Helsingborg overfarten. Sommer og vinter, nat og dag, i al slags vejr, under alle forhold i disse mange år har de »rød-

hvide« været den trofaste forbindelse mellem Danmark og resten af Norden. Vi byder på et lille overblik fra den gang det hele begyndte – for 100 år siden...

Dampskibsfart imellem Helsingør - Helsingborg !

Dampfærge mellem Helsingør og Helsingborg. „Helsingborg Dagblad“ kæmper vældelig for en Dampfærge mellem Helsingborg og Helsingør, og paapeger ganske rigtig det unaturlige i at anlægge Færgen mellem Kjøbenhavn og Malmø, hvor Trafikken i Isvintre bliver i høj Grad besværliggjort. Bladet fremhæver saaledes at Isbryderen i Forgaars brugte 8 Timer om Turen mellem Kjøbenhavn og Malmø medens Forbindelsen mellem Helsingør og Helsingborg har været saa temmelig uhindret.

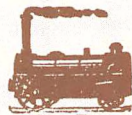

Dampskibsfarten mellem Helsingør og Helsingborg. Vi have tidligere gjentagende omtalt, at Staten i Juni Maaned sætter et Post- og Passagerfisk i Gang mellem Helsingør og Helsingborg i Forbindelse med den ny svenske Bestyrtsbane. Dampskibet „Masnedssund“ skal besørge den daglige Tjeneste medens Dampskibet „Hermod“ skal ligge her som Reserverfisk. Efter sikkert Forlydende er hvd. Reserverestjant i Marinen, Konduktor Adolf Recke ansat som Styrmand og Lods Greiffenberg af Helsingørs Lodsferi som 2. Styrmand i den ny Dampskibsfart. — Pakmester paa Nordbanen Hansen er ansat som Expeditor i afsøde Ngerlins Sted.

Dampskibsforbindelsen Helsingør—Helsingborg. Vi meddelte forleden som sikkert Forlydende, at Konduktor Adolf Recke og Lods A. Greiffenberg havde faaet Ansættelse ved den af Staten etablerede Dampskibsforbindelse henholdsvis som 1. og 2. Styrmand. Den officielle Udnævnelse er i Gaar udgaaet.

Ruten Helsingør-Helsingborg. (Mtd.) Samtidig med den nye Kjøreplans Krafttræden for Helsingørbanen overtager Statsbanerne fra den 1. Juni Dampskibsruten Helsingør-Helsingborg. Fra denne Dato vilse nedennævnte Regler og Takstbestemmelser være gjældende.

For Befordringen mellem Helsingør Havn og Helsingborg Havn udstedes Billetterne om Bord til en Pris af 50 Øre for Raskhytstabs og 25 Øre for Dækeplads. Paa hver Billet kan medføres 50 Pund Rejsegods frit. For Dørvægt betales 10 Øre for hver paabegyndt 10 Pund. For Skade indestaas ikke; for anden Skade kommer til Anvendelse de Regler, som gjælde for Befordringen af Rejsegods over de sletlanste Statsbaner.

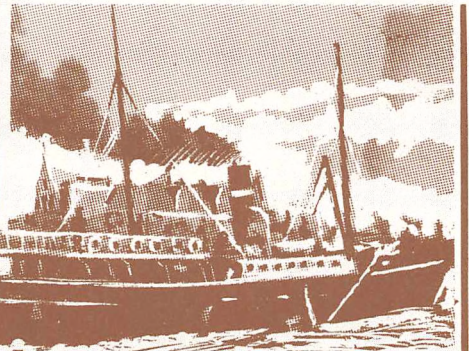

Statsbanedriften.

Om Bord i Statsbanernes Skibe imellem Helsingør og Helsingborg vil der fra den 1ste Juni d. A. være at indrette Restaurationshold. Betingelserne for Overtagelsen heraf udleveres paa Helsingørs Station samt paa Søfartsforvaltningens Kontor, Helgolandsg. 12, Kjøbenhavn V., paa hvilket sidstnævnte Sted Tilbud modtages indtil den 24de d. M.

Kjøbenhavn, den 16de Maj 1888.
Søfartschefen.

**DSB bilfærger
Helsingør - Helsingborg**

Markedet i Helsingborg i Gaar var søgt af en meget stor Mængde Mennesker, især Tyske og Danske. — Dampskibet fra Helsingør var paa alle Ture frem og tilbage fyldt med Starer af glade Markedsgjæster.

Generaldirektøren for Statsbanedriften Hr. Etatsraad Holst passerede i Gaar Bynet paa Gjennemrejse til Helsingborg, hvor han i Anledning af den her i Bladet omtalte, af Staten overtagne Postbeførgelse mellem Helsingør og Helsingborg, besaae det derværende Havneanlæg og øvrige i Forbindelse med denne Sag staaende Etablissementer.

Den danske vej
til resten af
Norden

Velkommen ombord – også i fremtiden!

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

Redigeret af Niels Richter-Friis

1988

Treogfyrretyvende årgang

Udgivet af
Dansk Bladforlag v/Niels Richter-Friis
Postboks 2 - 3480 Fredensborg
Tlf. 02 28 05 00 - Giro 5 39 05 40

INDHOLD

Skønt stumme taler de – side 5

Af Palle Lauring

I Maarum blev der fundet det pureste vand 11

Af Bjørn Madsen

»Alle disse dejlige Motiver –

O! Jeg vilde saa gjerne« 15

Af Godfred Hartmann

Historien bag et fotografi 20

Af Birgit Gents

Kokkedal – en herregård nær Øresundskysten 22

Af Torben Topsøe-Jensen

Kongemøder i Nordsjælland

gav næring til drømme om en nordisk union 28

Af Birger Mikkelsen

Fredensborgs særprægede mæcen 34

Af Ruby Marshall Walmsley

Nogle erindringer om min far 37

Af Karl Nielsen

Et dystert 100 års minde 40

Af Gotfred Rasmussen

Fra rigmandsvilla og kongeresidens

til Skodsborg Badesanatorium 43

Af Harald Skougaard

Eftertryk af artikler i

»Folk og minder fra Nordsjælland«
er kun tilladt i uddrag og med
kildeangivelse.

Papir: Ikonorex, 150 g – 250 g.

Sats: N. Christensen Grafik ApS

Repro: Bro Christensen A/S

Tryk: I-J Offset-Hillerød

Omslagskaching: Sava Grafik A/S

Bogbinder: Birger Sandersen ApS

ISBN 87-88393-13-5

Omslaget:

Frederiksborg Slot set fra nordvest, fra Indelukket. Frederiksborg har humor! Det viser sig ved en række mærkværdigheder: Nogle karnapper sidder skævt, vinduer bryder igennem murværket de besynderligste steder, og en smed har lavet sine »personlige tilføjelser« på ringridningsportens gitter. Altsammen noget, man ikke umiddelbart bemærker i den pompøse helhed. Men hver ting har sin forklaring, og herom fortæller Palle Lauring i den indledende artikel på side 5. Foto: Niels Richter-Friis.

Skønt stumme taler de

Af *Palle Lauring*

Et så stort bygværk som Frederiksborg har mere at fortælle, end man straks ser. Både i enkeltheder og i større træk har det spor af ændrede planer og vanskeligheder, synlige spor efter bygmestre og håndværkere. For det var mennesker, der byggede. Det er Frederiksborgs humor!

Rom blev ikke bygget på én dag. Det blev Frederiksborg heller ikke, byggeriet stod på i godt en snes år. Selv om slottet virker helstøbt, var der tale om ændringer undervejs, og både håndværkerne og tiden har sat spor, der ses, når man gir sig tid. Kun

Diskret har Christian V sat sit monogram i S-broens rækværk.

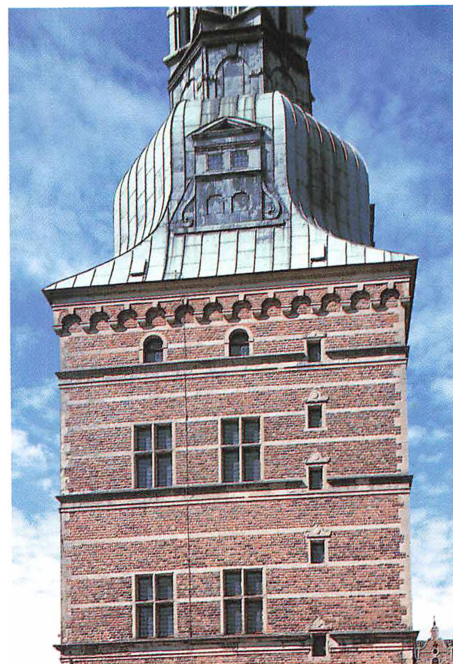
få enkeltheder kan nævnes her, De kan selv finde flere. Der er ikke tale om at se negativt på det slot, som jeg tilstår at jeg elsker, men om at få lidt blik for slottets humor.

Frederik II købte herregården Hyllersholm af *Herluf Trolle* og byggede den større. Hans søn *Christian IV* rev den ned og byggede i langt vældigere stil, men smukt lod han slottet beholde faderens navn, *Frederiksborg*.

Går man til slottet den »rigtige« vej, ad gaden gennem Frederik II's bygninger, har S-broens jernrækværk en lille overraskelse. I jernet står C 5, *Christian V*. Her var et rækværk af sandsten, men det blev ødelagt af Svenskerne, mens de sad på slottet 1658-60 og først fornyet, i jern, henvend femten år senere. Jernslyngenes C 5 er det eneste synlige minde om, at Svenskerne var her.

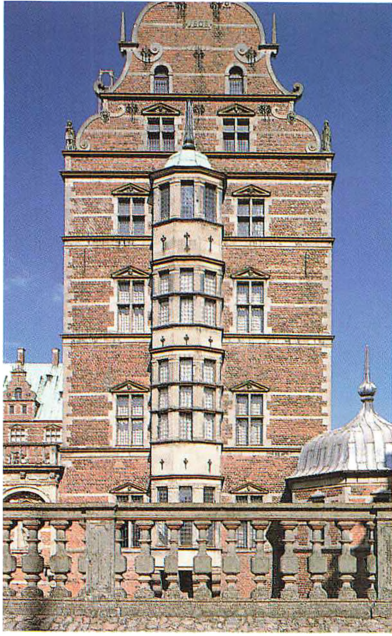
Gennem det store porttårn når man til springvandspladsen. Gå straks til højre og se på tårnets østlige mur (strengt taget nordøstlige, men for klarheds skyld plejer man at lade, som om slottet ligger solret).

Hovedslottet var nogenlunde færdigt, da der kom byggepause under Kalmarkrigen 1611-13. Det store tårn blev muret på 1619-20, af murermester *Jørgen Friborg*. Se på tårnets sidemur, i røde tegl og med

Det store tårns østmur blev muret af murermester *Jørgen Friborg*, i nogen grad på fri hånd. De smalle sandstensbånd rammer hjørnernes tandsnitlagte sten såre tilfældigt, og trappens vinduer bryder igennem hvor det passer dem.

sandstenshjørner, vinduesfatninger og bånd. Slottet er bygget i renæssance-barok, men morsomt mange træk er middelalderlige. Sagt lidt groft blev et middelalderhus i reglen dikteret inde fra, så vinduerne sidder, hvor der er brug for dem. Renæssancen ønskede, at husets facade skulle være harmonisk, så vinduer og døre sad regelmæssigt og dekorativt. Det måtte det indre så rette sig efter, for det var facadens kulisser, der dikterede. På Frederiksborg sidder vinduerne i reglen smukt ordnet i de lodrette linjer, men afstanden mellem de lodrette rækker kan variere ret frit, og der kan titte vinduer frem udenfor takten. I tårnmuren her er rummenes store vinduer smukt placeret til venstre, trappens i en lodret række over døren – men de hugger hensynsløst tværs gennem sandstensbånd og gesimser, og afstanden mellem dem er forskellig. Tårnets hjørner danner et tandsnitmønster, men de dekorative vandrette sandstensbånd er lige glade med,

Prægtigt er slottet, selv om gavlenes karnapper sidder skævt og kanalens sandstensrækværk får det til at se ud, som om slottet synker.

hvor de rammer tandsnitkvadrene. Det ligner det rene sjusk. Jørgen Friberg har tydeligt nok ikke haft en tegnet facadeplan at rette sig efter, kun en plan i »store træk«, og han er ikke blevet standset på halvvejen. Alligevel er tårnklumpen et prægtigt stykke arkitektur.

Fra portgabet ses selve slottet, »skævt« som Kronborg, med det

store klokketårn i den ene gårdside. De to gavle har karnapper, men de er sat skævt på, i begge gavle, og endda skævt til samme side. Professor *Vilhelm Wanscher* mente, at kongen havde set karnapper af den slags i England og ønskede dem sat på, men gavlene var ialtfald så vidt muret færdige, at karnapperne måtte rette sig efter vinduerne, der ikke sad

præcist rettet efter gavlenes midterlinjer. Inde i huset har de ikke megen funktion. I riddersalen er karnaprummet skjult bag kaminen. Da maleren *Heinrich Hansen* malede sit billede af slottet, prøvede han at få sat karnapperne nogenlunde lige på.

Fra store tårns port ses hovedslottet i sin festlige pragt. Det ses også, at vel er den forreste lave fløj smykket med klassiske guder og gudinder, men de er alle skåret over i lidt under knæhøjde af kanalens sandstensrækværk. Det ser ud som om hele slottet er sunket. Det kan ikke have været meningen.

Springvandspladsen har en sær form. Frem mod slottet synker den i de to hjørner, hen mod kancelliet og Slotsherrens hus. Gårdspladsen er tydeligt nok blevet hævet, men der var nu engang den port i Slotsherrens hus (den man kommer ind igennem fra den store parkeringsplads). Her har vi nogenlunde den oprindelige højde, selv om portgulvet også kan være hævet en smule. Da pladsen måtte synke her, lod man den for symmetriens skyld også synke i hjørnet mod kancelliet. Men da man ikke kunne lade kanalkanten synke

Den mærkelige skråning langs kanalens rækværk var nødvendig for at holde porten i Slotsherrens hus fri.

med, blev det klaret med de lange trekantskråninger, som rækværket står på.

Et eller andet er gået i fisk her. Pragtgalleriet med guder og gudinder blev sat op cirka 1619, porttårnet blev muret 1619-20, Slotsherrens hus blev bygget 1613-14. S-broen blev muret 1620. Den og tårnet har dikteret, at pladsen blev gjort højere, samtidig med at springvandet blev rejst og fik vandledninger. Der var bare den port ovre i hjørnet.

Da pladsen lå lavere, var der muligvis ikke noget sandstensrækværk ved kanalen. Slotsgrave og kanaler uden rækværk kendes almindeligt fra herregårde, fra Rosenborg og Kronborg, og så har slot og pragtgalleri været til at se med storartet virkning. Men med de sære trekantskråninger var synet underligt, så ræk-

værket tegnede nu en fast linje – for højt til vejrs, men det kunne ikke hindres. Det fik unægtelig hele slottet til at dumpe en smule.

Et par ting til siger det samme. Broen ind til slottet er på siderne smykket med små søjler omtrent mage til søjlerne på audienshusets løngang. De står på små kvartcirkelkonsoller og bærer foroven – konsoller omtrent mage til, bare sat på hovedet, arkitektonisk en højst usædvanlig effekt. Broen er flere gange repareret, delvis sat om, men nok også forhøjet. På audienshuset bærer søjlerne en frise. På broen har de båret noget, der nu er væk, men vel en øvre frisekant. Går vi ind i slotsgården, ses at den er også forhøjet. Indgangen er gennem gårdens pragtgalleri, men vi må et trin *ned* til gulvet inde i huset. Sådan

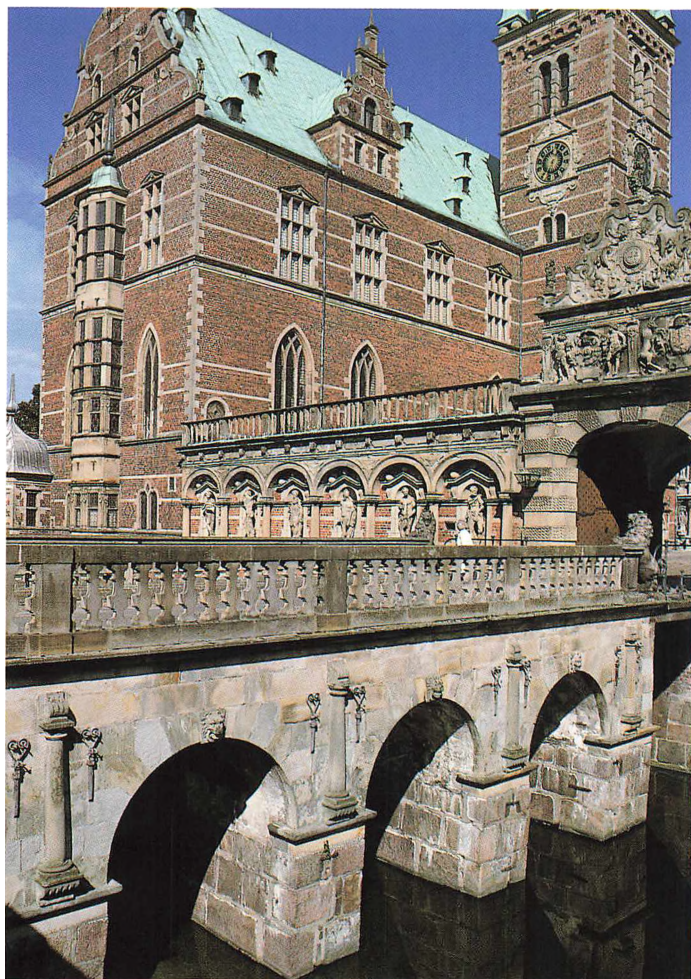
bygger man ikke, det kan kun skyldes, at gårdspladsen lå lavere.

Men i gården: de fleste beskrivelser nævner, at klokketårnet i sin øvre part er monumentalt firkantet, men i den nedre ende har fået hjørnerne »slebet af«, så det virker mindre voldsomt og står til trappetårnens halve ottekanter. Udefra set er tårnet firkantet, inde i gården »næsten« ottekantet.

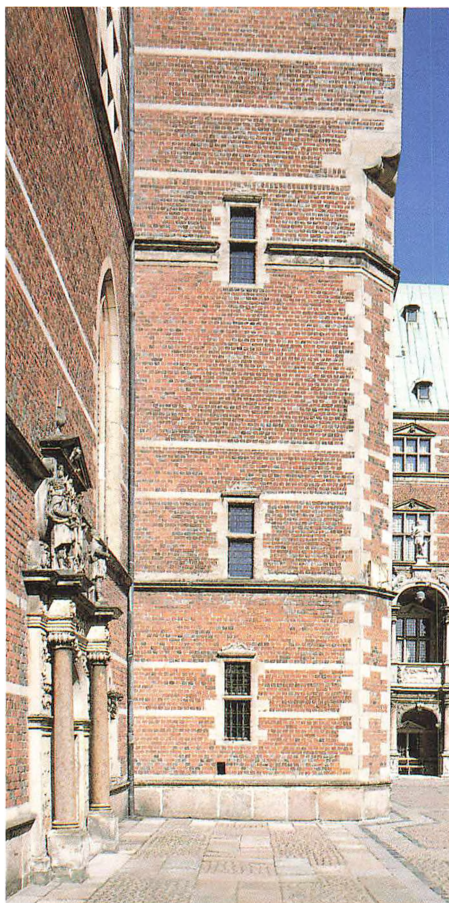
Hovedfløjen (kongefløjen) domineres af sit pragtgalleri. Det var ikke med i den første plan. Her var en åben altan eller løbebro langs facaden i første sals højde, dens stengulv ses endnu under galleriets nederste loft.

Som sagt: slottet har i reglen sine vinduer smukt ordnet i lodrette linjer, mens afstanden mellem de lodrette linjer kan variere. Det gjorde de

Broens små søjler har mistet deres mening og fik små omvendte konsoller at bære på.

Klokketårnet har i den nedre ende fået hjørnerne »slebet af«. Ligesom på porttårnet (side 5) bryder vinduerne igennem, hvor det passer dem.

her, så da galleriet blev bygget, sad de fleste vinduer skævt i forhold til galleriets regelmæssige åbninger. Det ses på stikket i *Thuras* »Danske Vitruvius«. Ganske vist er han tit unøjagtig i enkelthederne, det var svært mange huse han skulle ha målt op. Men en fejl som at flytte vinduerne væk fra en »naturlig« placering ville han ikke gøre. Det ses på stikket, at kun vinduerne til højre passer med galleriet. Men idag passer de alle. Slottets genrejser efter branden 1859, *Ferdinand Meldahl*, flyttede dem. Derfor passer de nu ikke i lodret linje med vinduerne over galleriet, hvad de oprindeligt gjorde. Og en morsom ting: i næstyderste række til venstre var der en kældernedgang. Den opgav *Meldahl* at flytte, så den sidder, hvor *Christian IV* satte den, skævt for galleriet, men lodret un-

der vinduerne i de øvre stokværk.

Fra karruselgården (»gaden«, der løber gennem audienshuset) ses kirkefløjens vestside, og det, der altid har undret: sammenstødet mellem nordhuset og kirkefløjen ses som en lodret linje. Forneden er intet mærkeligt, selv om en sammenbygningslinje ses. Men opefter går det hele tilsyneladende i kludder. Slottets historiker *Francis Beckett* kaldte det dilettanteri, og man har ment, at her har kongen ukyndigt blandet sig i sagen, selv om det er svært at se, hvordan han skulle ha gjort det.

Problemet var, at nordfløjen (kongefløjen) og kirkefløjen ikke har lige mange etager og derfor ikke gulve i samme højde. Det dikterer vinduerne. Allerede gesimsen under kirkevinduerne flugter ikke med en stærk sandstensprofil omtrent i samme højde i kongefløjen, og opefter vil de to murflader blæse på hinanden. Det ser ud som håbløst kludder.

Vilhelm Wanscher mente, at planen blev ændret ret sent, så kirkerummet skulle være højere, og derfor blev riddersalen meget lav. Ud-

vendig måtte det så klares bedst muligt. Men vi ser det med *vore* øjne. Her støder to huse sammen, som ikke passer sammen, og det vedgår man. *Francis Beckett* mener, at en dygtig arkitekt let kunne ha *maskeret* overgangen, men de tænkte anderledes. I *Kronborg slotsgård* ses nemlig – præcis det samme. Også her skaber kirkerummet forskel i gulvhøjderne, med virkning midt på en murflade. *Kronborg* er klædt helt i sandsten, så murene er ikke så brogede. Men et fremspringende profiléret sandstensbånd standser brat, uden overgang eller formildende »maskering«. Sådan gjorde man, og her taler ingen om dilettanteri. Særligt ser det ud – på *Frederiksborg*, men det er os, der ser. Man var ikke så pedantisk, det har allerede *Jørgen Friborgs* tårnmur fortalt.

Men det indre dikterede heller ikke slavisk det ydre. Hovedslottet er trefløjet, og nordfløjen, kongefløjen, er hovedhuset, som det ses af grundplanerne. Det er kongefløjens rumdelinger, der er ført igennem til begge ender. Alle slottets husender er ellers smykket med de vældige

Slottet set omtrent fra *Jægerbakken*. Kongefløjens gavl ses flyttet her om på nordsiden. En »rigtigt« placeret gavl på prinsessefløjen ville have gjort facaden skæv.

Slotsgårdens pragtgalleri passede ikke ganske med Christian IV's vinduer, men det blev bragt i orden – efter 1859. Kældernedgangen sidder dog stadig skævt.

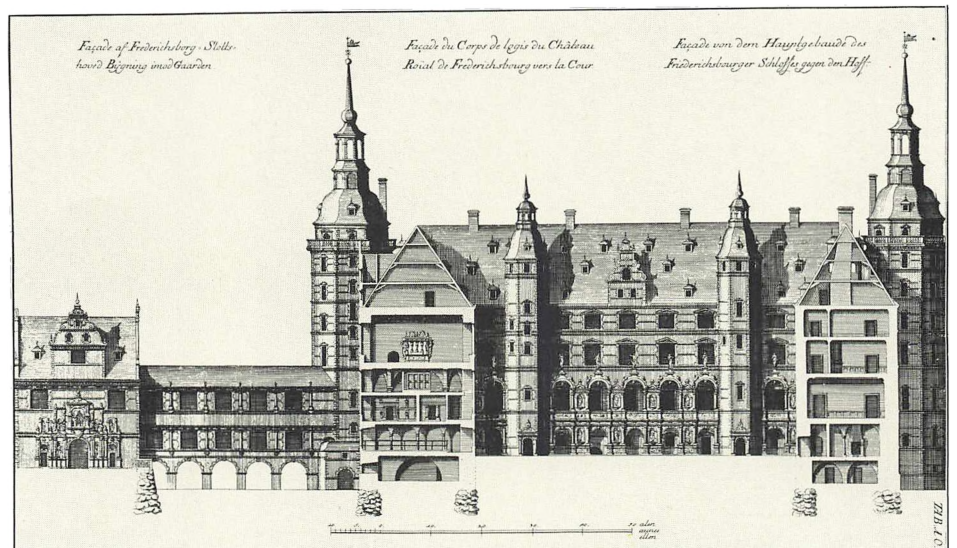
svungne pragtgavle. Man skulle altså vente, at kongefløjen havde sine gavle i begge ender, og så havde vestgavlen siddet på kirkefløj-siden og i nogen grad gjort »kludderet« naturligere. Men i begge ender er gavlene flyttet over på nordmuren, ud mod søen, hvor de sidder komplet meningsløst i forhold til det indre. Men nordfacaden var ellers blevet for ensformig i tagflugten. På prinsessefløjen, ud mod søen mod øst, er ingen husgavl markeret i facaden, så her ville gavlen *virke* meningsløs. De to gavle er i forhold til husets indre sat galt, men arkitektonisk dekorativt rigtigt.

Til slut en lille ting: i karruselgården står ringridningsporten af sandsten, nu genrejst efter at biler havde ødelagt den. Her sidder fra Christian IV's tid kongens kunstsmed Caspar Finckes jerngitter. Det er for-

met som en flad halvcirkel med en bue op i den nedre linje, for her hang ringen. Porten blev senere sat om,

og man har klaget over, at den åbenbart ikke blev genrejst i samme form, så Caspar Finckes gitter ikke

På Thuras stik af galleriet ses, at vinduerne bag det *ikke* passer med galleriets åbninger, men lodret med de øverste vinduer.

mere passede i buen. Det var nødvendigt at smede en strimmel på foroven, så gitteret passede i den ny højere bue, og den strimmel er i en noget mere tyndbenet smedestil end Caspar Finckes.

Måske. Men måske ikke. Sandstensporten blev sat om, og det skete sandsynligvis, fordi buen havde trykket pillerne ud til siderne, så de stod skrå, udefter. Men da de skred, meget langsomt, sænkede buen sig og trykkede på gitteret, så det sakse lidt ud af facon. Gitrets nedre linje var da nok oprindelig en ret linje, men nu var de to stykker jernramme forneden trykket, så de pegede skrå nedefter. Den smule kludder, det kan ha lavet i felternes snirkler, lod

sig let rette, men det var ikke muligt at sakse gitret tilbage i den gamle form. Så blev der smedet en korrigerende øgning til foroven, men vi tør tro, at sandstensbuen virkelig har sin gamle kurve fra Christian IV's tid. For mig at se er det klart, at Caspar Fincke har formet sit gitter med en stærk vandret linje forneden, til den enkle og klare sandstensbue. To linjer der sænker sig, som nu, har ingen kunstnerisk mening og svækker den stærke og stramme komposition. Om jeg kunne ønske gitret ført tilbage til den form, jeg mener det har haft? Ja. Men det sker ikke. Det ynkelige lapperi foroven er nu så gammelt, at det nok blir regnet for sacrosanct.

Som sagt: med alt det har jeg ikke villet kritisere slottet eller hovére over »svagheder«. Der er så overmåde meget mere, som man aldrig blir træt af at glæde sig ved at se igen. Slottet nærmer sig sit 400-års jubilæum, for Christian IV tog fat her 1602. Det står som det blev skabt af en konge, hans arkitekter, byggestre, kunstnere, murere, tømrere, håndværkere af mange fag, og så videre, det står med spor af reparationer og ændringer, og det ses, ikke kun i det her nævnte, men i endeløst mange spor efter dem alle. Jo, de er døde, men ser man ordentligt efter, så – ja, som den mauriske digter *Ibn al Farid* skrev om de henfarne: »Skønt stumme taler de«.

Kirkefløjens vestfacade åbenbarer, at her støder to huse sammen, som i det indre ikke er ens. Det så man stort på, de blev bare bygget sammen. Men morsomt ser det ud.

Ringridningsporten med Caspar Finckes gitter blev målt op af M.B. Fritz 1903. De to rette linjer forneden er trykket nedefter, og det ses foroven, at buestykkerne i virkeligheden har form efter en bue, der er mere krum. Samtlige fotos: Niels Richter-Friis.

I Maarum blev der fundet det pureste vand ...

Af Bjørn Madsen

Lidt af en tilfældighed startede det hele: Da skovrideren i Maarum ikke længere kunne bruge sin brønd og i stedet måtte have vand fra en dyb boring, fandt man i 1931 vand af en helt enestående kvalitet – Danmarks første naturlige mineralvand! Forfatteren var ansat på Wiibroes Bryggeri A/S fra 1951 til 1986. I starten som brygmester og de sidste 30 år som direktør.

Endnu i 1920'erne var det på min hjemegn det almindelige, at folk på landet havde deres vandforsyning fra egne gravede brønde, og en brøndgraver var dengang en mand med den beskæftigelse, som stillingsbetegnelsen angav.

Var grundvandet ikke for langt nede, kunne brønden være sat med kampesten. Ellers måtte man benytte specielle krummede mursten, der opmuredes cirkulært, når man var kommet så langt ned, at afstivning af hullet var nødvendig. Man gravede derefter videre, hvorved den murede ring (cylinder) gradvis sank dybere, og man fortsatte med at mure videre ovenpå, indtil man var nået så langt ned, at grundvandsmængden var tilstrækkelig.

Var brønden ikke alt for dyb, dvs. under ca. 10 m, kunne vandet pumpes op med en sugepumpe, som ofte bestod af en udboret træstamme, der kunne være ret høj, især hvis den var monteret med to tude af træ eller støbegods i forskellig højde.

Pumpeværket bestod af et stempel, »hertet«, der var hult og forsynet med en klap, gerne af læder, ligesom der var en tilsvarende klap i

bunden af pumperøret. Når »hertet« med en trækstang blev aktiveret af pumpens lange håndtag, kom vandet stødvis ud af tuden, hvorpå man hængte sin vandspand. »Hertet« havde læderpakninger, og når disse blev tørre, måtte pumpen »spædes« med vand hældt ned fra oven, for at de atter kunne slutte tæt nok til at pumpe.

Disse træpumper findes afbildet på en del gamle genrebilleder og kan f.eks. ses på side 32 i »Folk og Minder fra Nordsjælland«s 1984-udgave.

Senere blev pumper af støbejern mere almindelige. De fungerede ganske på samme måde.

Var brønden dybere end ca. 10 m, måtte vandet hejses op i spande ved hjælp af en vinde, oftest anbragt i et lille træhus med låg over brønden. Besværet med oppumpning eller ophejsning sparede naturligvis på vandforbruget.

I Esrum fik familierne i Kristinedal ved klosteret vand fra en støbejernspumpe i en kampestensbrønd i gården. Den lå ganske nær (3 og 5 m) fra to afløbsbrønde, ligesom den lå nær ved menneskeskeletter fra mun-

De første Maarumvand blev aftappet i 1934 og så ud som flasken til højre, med det karakteristiske rhombeformede bomærke. Siden har der været skiftende etiketter, frem til den nuværende flaske til venstre.

kenes tid, hvad der dog ikke hindrede forbrugerne i at finde vandet fortræffeligt. I klosterets gård var en træpumpe anbragt under samme vilkår. Ingen tog dog skade af det, men spildevandet var også mest køkkenspildevand, for badeværelser og vandklosetter var ikke almindelige.

Maarum Skovridergaard var med sin noget afsides beliggenhed på Gl. Præstevej på sydsiden af Harager Hegn ingen undtagelse fra vilkårene på landet, hvad vandforsyning angik, idet man fik vand fra en brønd lige uden for stuehusets østgavl med kloakledninger næsten klos op ad brønden.

Det var derfor ikke mærkeligt, at man ved en vandanalyse fandt vandet ret forurenede med colibakterier, hvilket meget vel kunne skyldes, at der var blevet installeret WC og bad,

For mange er det at drikke Maarumvand blevet en livsstil, forbundet med sundhed og velvære. Men også forbundet med noget rent og ubesmittet – som her, hvor naturens kraft svæver i vandet som ånden i Aladdins lampe. Hvis De vender billedet på hovedet og kikker godt efter, kan De se, at glassene ligesom en fotografisk linse danner et diffust billede af skoven og dens vilde dyr.

hvor til vandet fra brønden benyttes ved oppumpning med elektrisk pumpe.

Mere mærkeligt var det forhold, at ingen tænkte på at flytte kloakledningerne og rense brønden. Et ønske om mere vand kan naturligvis have været til stede.

Lille årsag – stor virkning

Udviklingen bliver ofte styret af banale tilfældigheder. Og det var disse utilfredsstillende forhold på Maarum Skovridergaard, der nu fik laven til at rulle! I 1931 foretog man en vandboring ved udhusets østgavl, og efter at have gennemboret flere forskellige ikke vandførende lag, fandt man i næsten 125 meters dybde vand i rigelige mængder.

En analyse viste, at vandet var af en så usædvanlig sammensætning, at man skulle langt uden for landets

grænser for at finde magen til – så man mørklagde sagen.

For første gang havde man nemlig fundet *naturligt mineralvand* i Danmark, helt analogt med talrige kur- og badesteder i det sydlige udland, hvor navnene på nogle af disse er blevet artsbetegnelse på mange kunstigt fremstillede mineralvande. Således er f.eks. Apollinaris og Vichy kendte vandkursteder i henholdsvis Tyskland og Frankrig.

Når dertil lægges, at den nu for længst nedlagte Rosenborg Brøndanstalt, hvor formålet allerede ses af navnet, kunstigt fremstillede en lang række mineralvande, der havde navne efter de originale kilder, og bl.a. forhandlede dem gennem mange af landets apoteker, så staten straks muligheden for kommerciel udnyttelse af Maarumkilden, da man nu havde fået den – ganske vist til et helt andet formål. Og det skulle vise sig, at

denne udnyttelse snart skulle blive den vigtigste!

Selv om vandet var fortræffeligt, sundt og velmagende drikkevand, og iøvrigt som ret blødt vand var udmærket til mange andre husholdningsformål, viste det sig i besiddelse af mindre heldige egenskaber til visse anvendelser. Således fik både kaffe og te en vel bitter smag, og byg- vandgrød blev farvet rødlig-violet, ligesom flæskesteg, der under stegningen blev dryppet med Maarumvand fik sæbesmag. Endelig tålte potteplanter ikke længere tids vandning med det, især surbundsplanter som f.eks. Azalea gik hurtigt ud. Disse iøvrigt let forklarlige forhold understregede klart vandets helt særlige karakter.

Danmarks Geologiske Undersøgelse, der dengang ikke kendte så meget til undergrunden som i dag, var såre interesseret, og statsgeolog,

dr. phil. H. Ørum forespurgte i et brev af 22. oktober 1931 skovrider Th.S. Wielandt, om han kunne skaffe flere prøver af de for ham hidtil ukendte jordlag, hvis art og beliggenhed han ganske vist havde fået meddelt direkte fra brøndborer R. Christiansen, Præstø, i en rapport af 13. marts 1931 sammen med nogle åbenbart for sparsomme prøver.

Til boringen blev der benyttet et 4½ tomme borerør, og ifølge rapporten fordelte lagene sig som følger fra oven og ned:

- 5,0 m rødler
- 12,5 m sandler
- 66,5 m blåler
- 7,0 m fint, leret sand
- 13,0 m stenfrit blåler med grus, og under disse
- 104 m de lag, der interesserede dr. Ørum mest:
- 12,0 m sort, sandet glimmerler og endelig
- 8,0 m vandførende grøn-sandskalk

Ialt 124,0 m, der var den samlede boreddybde.

Det blev omsider firmaet Bie & Berntsen i København, der sammen med Wiibroes Bryggeri A/S kom til at føre udnyttelsen ud i praksis. Den 21. marts 1933 kunne man i store opsetninger læse herom i dagbladene, og det var tydeligt, at fundet ikke med urette blev betragtet som sensationelt!

Således skrev Berlingske Tidende med fede typer over to spalter (som dengang var meget bredere end nu): »Stærkt Mineralholdigt Vand fundet i Jorden ved Maarum Skovridergaard« og »ved Boringer til 125 Meters Dybde er der fundet Vand, der staar paa Højde (med) eller over de udenlandske Mineralvande«.

Derefter fulgte en længere beskrivelse, der også omfattede planerne om udnyttelse ved koncession fra Landbrugsministeriet – hvorunder

I sandhedens interesse skal det siges, at det kun er inden i de to flasker, der er Maarumvand. Ikke uden om. For som det fremgår af artiklen, befinder Maarumkilden sig 125 m nede, og det eneste synlige spor på overfladen er et undseeligt firkantet dæksel af rustfrit stål, hvorunder pumpen befinder sig. Men når tankvognens slange bliver skruet på, så afgiver dybet sit livgivende vand.

statsskovbruget dengang hørte.

Berlingske Tidende's aftenudgave fortsatte samme dag under den fede, tospaltede overskrift: »Maarum-Mineralvandet er det stærkest kendte i Europa« og berettede om den videre udvikling, herunder også om koncessionen, alt over to spalter. Artiklen oplyste endvidere, at Maarumvandet indeholdt flere gange mere natriumbicarbonat end Ramlösa, samt at det var blødt vand. En smagsprøve havde endvidere vist, at Maarumvandet af et flertal ved en prøvesmagning var foretrukket for en række udenlandske mineralvande, oplyste avisen.

Næste dag, den 22. marts, kunne Berlingske Tidende i en ny, fed tospaltet overskrift meddele, at Maarumkilden ventes at blive staten en indtægtskilde, og at »Salget af Vandet begynder til Efteraaret«. Meget kuriøst stod der også at læse, at

»den Virksomhed, der skal tappe Vandet, endnu intet anede om, hvor Kilden laa«, ligesom »ej heller Naboerne vidste noget«.

Selv om meget, meget mere kan findes om sagen i den tids dagblade, er ovennævnte vist nok til at illustrere, hvilken betydning man tillagde fundet af vandet.

Da Ramlösa er nævnt, vil det måske være rigtigt at oplyse, at de to vande ikke kommer fra samme kilde, som man undertiden hører, hvilket bl.a. fremgår af analyserne. Men det vil føre for vidt at omtale de ret specielle geologiske forhold i undergrunden, som man siden er blevet bekendt med. Oplysninger herom findes i Nordvandrapporten fra 1975, der blev udarbejdet til vurdering af vandindvindingsmulighederne i Nordsjælland.

Prøvepumpninger viste, at kilden var særdeles ydedygtig, og for kun

få år siden pumpede man gennem 14 dage 12 m³ op i timen – svarende til godt 4.000 m³ eller 16 mio ¼-flasker – med en vandspejlsænkning på kun en meter, der var udlignet allerede en time efter pumpningens ophør. Der mangler således ikke vand!

Efter den opmærksomhed, som fundet af Maarumvandet vakte, er det vel rimeligt at spørge, hvorved det særligt udmærker sig.

Som type hører vandet til de alkaliske, dvs. syreneutraliserende mineralvande, som kendes og værdsættes mange steder i Europa. Det mest karakteristiske er derfor vandets *særdels* store indhold af hydrogencarbonat (HCO₃⁻).

Nydelsen af Maarumvandet vil derfor modvirke eller eliminere den ubehagelige effekt, der kan følge med indtagelsen af stærkt sure drikke som f.eks. bordvin – ikke mindst i forbindelse med de kraftige (fede) måltider, som vinen ofte ledsager. Dette er almindelig kendt i vinlandene, hvor sådant mineralvand med eller uden brus ofte serveres sammen med vinen. En del mennesker kan ved sådanne måltider, eller ved nydelse blot af spiritus eller tobak få halsbrand, hvilket kan skyldes, at alle disse ting og i hvert fald alkohol stimulerer mavesyreudskillelsen (ventrikelsekretionen). Det er derfor udover smagen en heldig blanding, når man f.eks. nyder sin whisky med Maarumvand, der som type just er *sodavand* – og altså giver en rigtig »whisky-soda«.

Hvad graviditetskalmer end skyldes, er det helt sikkert, at mange gravide kvinder har kunnet fjerne dem eller holde dem nede med samme harmløse middel.

Udover hydrogencarbonatet findes der naturligvis tilsvarende mængder af ioner, hvoraf især skal nævnes natrium (Na⁺) og calcium (Ca⁺⁺). Især den sidste bidrager stærkt til vandets gode smag, som bl.a. skyldes, at det ikke er alt for

blødt. Sammenlign f.eks. med afkogt vand eller endnu værre med destilleret vand, der bestemt ikke er nogen smagsmæssig nydelse. Herudover findes der kun ganske få andre mineraler i for smagen ret ligegyldige mængder.

Det skal også nævnes, at vandet indeholder en så ringe mængde Fluor (F⁻), at det kun kan betragtes som en hygiejnisk fordel. Endelig skal det oplyses, at vandet menes at være 50-70 år gammelt.

Hermed er forhåbentlig de mest interessante punkter vedrørende Maarumvandets historie berørt, men det kan tilføjes, at Wiibroes Bryggeri som kontrahent skulle dække skovridergårdens forbrug af andet vand. Skovridergården fik derfor i kælderen installeret en vandtank med pumpeanlæg, og hertil medførte Wiibroes tankvogne igennem mange år det nødvendige Helsingørvand, som dog naturligvis altid kun har udgjort et ringe kvantum i forhold til det afhentede Maarumvand. Leverancen af Helsingørvandet ophørte for nogle år siden, da det blev muligt at få indlagt vand fra et vandværk.

Afhentningen er derimod stedse vokset og ikke mindst efter, at bryggeriet indledte et samarbejde med Dadeko A/S om tapning på og distribution fra dettes selskabs fabrikker i København og Århus, hvorefter Maarum mineralvand nu fås overalt i landet.

Afhentning og aftapning sker efter samme strenge EF-regler, der sikrer, at vandet ikke på nogen måde omdannes eller tilsættes andet end ren kulsyre (CO₂).

Med ovennævnte er det næsten besvaret, om avisernes spådomme om kilden som en god indtægtskilde for staten er gået i opfyldelse, og svaret er et klart ja. Dette så meget mere, som der udover det betydelige beløb, der erlægges til Esrum skovdistrikt for vandet, tilflyder staten

1,60 kroner pr. liter i mineralvandsafgift samt 22% på forbrugerprisen. De to sidste er naturligvis langt de betydeligste og har en størrelsesorden, som absolut ingen turde have drømt om i 1930'erne.

Den forbedrede levestandard og befolkningens forøgede sundhedsbevidsthed har naturligvis også bidraget til udviklingen.

Maarum skovdistrikts sidste chef, kgl. skovrider, Poul H. Allerup, som endnu i sin alders 93. år kan glæde sig ved et særdeles godt helbred, der tillader ham at bo alene og selv passe sin husholdning, har venligst meddelt enkelte af denne artikels historiske oplysninger.

Skovrideren, der i al sin tid i Maarumlund har brugt Maarumvand både indvortes og udvortes og fortsat drikker det, er helt overbevist om vandets gavnlige indflydelse på hans helbred.

Tjenesten som skovrider i Maarum skovdistrikt blev bortrationaliseret i 1970, da distriktet for størstepartens vedkommende blev lagt under henholdsvis Nødebo og Esrum skovdistrikt, hvor nu statsskovrider Lars Toksvig, »Ostrupgård«, varetager Statsskovvæsenets interesser vedrørende kildens udnyttelse.

Da »Maarumlund« herefter ikke længere behøvedes som statslig tjenestebolig, købte Wiibroes Bryggeri A/S, der i mellemtiden var blevet enkontrahent med distriktet, ejendommen for at have fuld kontrol over området.

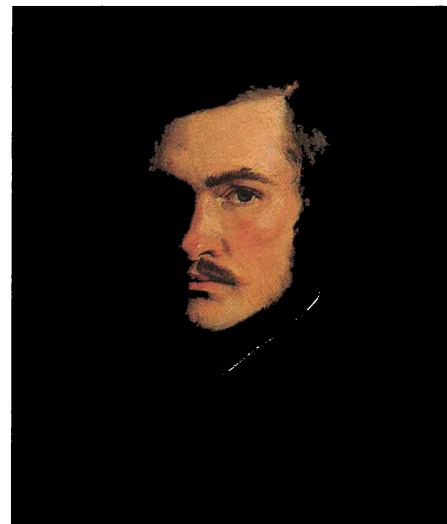
Derimod lykkedes det ikke at få købt selve kilden med udnyttelsesretten. Men det var for så vidt heller ikke nødvendigt, fordi samarbejdet mellem kontrahenterne – skovdistriktet og bryggeriet – aldrig har været belastet med noget som helst problem.

Det mere og mere talstærke publikum, for hvem Maarum mineralvand næsten er blevet en livsstil, kan derfor se fremtiden roligt i møde.

»Alle disse dejlige Motiver – O! Jeg vilde saa gjerne«

Godfred Hartmann

Johan Thomas Lundbye foretrak Danmark fremfor Italien. Nordsjælland blev Lundbyes, og bedre kunne det ikke gøres. Selv om der næsten er gået 150 år, står både gengivelser og motiver med samme friskhed – fuld af inderlighed og liv.

Johan Thomas Lundbye (1818-48) malede dette selvportræt, da han var 23 år gammel. Ny Carlsberg Glyptotek.

L.N. Høyen var inspirator for et helt kuld af danske malere, og han fik utvivlsomt afgørende betydning for den unge Johan Thomas Lundbye. Han var ganske enkelt hans yndling, og hurtigt opdagede den store kunsthistoriker, hvad der gemte sig i ham. I modsætning til så mange andre rådede han ham til at blive hjemme. »Lad være med at rejse til Itali-

en som alle andre. Bliv dog hjemme og mal Danmark. Indtrykkene fra Syden vil kun forvirre. Gaa ud i det danske Landskab og mal det, De ser«.

Og Lundbye gjorde, hvad Høyen sagde, og få – om nogen – har formået at fæstne det danske landskab til papir og lærred i små skitser, enten i pen eller olie, som Lundbye.

Grunden til det nationale blev lagt allerede i drengeårene. Stille var han – og let skrøbelig. Han legede kun sjældent med sine brødre og kammerater. Alt hvad der var støjende, afskyede han, og han befandt sig bedst, når han sad fordybet i forældrenes bøger og drømte sig ind i fortidens sagnverden.

Navnlig erindrer han senere i sine dagbogsoptegnelser hvordan moderen tog sig af den lidt svagelige dreng og med sin blide stemme ofte sang ham i søvn. Hun forstod ham, ængstedes måske nu og da over den dreng, som ikke lignede andre drenge, men hun opdagede hurtigt, hvad der gemte sig inden i ham. Senere skrev han i dagbogen, at hun tidligt tog ham med på komedier, og »jeg husker nøie, at der blev lagt mærke til, at jeg holdt af Historien og derfor fik lov til at see Tragedier som dem, der morede mig meest«.

Selv om Lundbye sjældent sås i teatret, lægger han ikke skjul på den betydning, Oehlenschlägers tragedier fik for ham – de har »bidraget meget til hele min senere Udvikling, idet de gave min barnlige Phantasie et Sving mod det Høje og det Dybe i Livet, paa det Muntres Bekostning«.

Intet under, at han slutte Inge-

Som barnefødt i Kalundborg havde Lundbye fra drengeårene gennemtravet Odsherred, »hvis Bakker, der er saa yndigt bølgedannede, saa de synes at være dukket op af Havet«. Her en landskabelig idyl, set mod Hankehøj og Vejrhøj. Ny Carlsberg Glyptotek.

manns romaner, da de begyndte at udkomme omkring 1830, og han gør ligeledes i sin dagbog et udførligt notat om, hvordan de har henrykket ham, og han følte, at han i den elskelige Ingemann i Sorø havde fået »noget af Huldrens Salve smurt over Øjne og Øren«.

I modsætning til så mange andre kunstnere var Lundbye en ivrig brevskriver og trofast mod sin dagbog. Vi kan følge hans stemninger, og ind imellem de notater om egne, hvor han finder sine motiver, afdækker han i dagbogen nu og da sin sjæls inderste, så lægevidenskaben har kredset om den tanke, at han skulle være maniodepressiv – noget der forekommer så fjernt, når vi ser hans små billeder, der kun glimter af glæde over det sete.

Ét havde han sikkert til fælles med andre børn. Som dreng var det mest dyr, han tegnede. Faderen – en militær for hvem hustugt og strengthed var så naturlig, som om han altid var omgivet af rekrutter – så med mis-

hag på skitser af kalve, heste, planter og nu og da en kæmpehøj, sprunget ud af glæden ved historie og fortidens Danmark. Obersten skulle nok få ham på andre tanker – og moderen har græmmet sig. Ubarmhjerligt og autoritetstro er tegningerne, på faderens bud, endt i kakkellovnen, men da det øjensynligt har været en tilbagevendende begivenhed, giver selv en oberst op.

Interessen for kunsten har været så stærk, at al modstand var nytteløs. Men når galt skal være, og drengen partout vil være maler, skal han også lære noget, og da det var mest dyr, der endte i kakkellovnen, var det naturligt at lade ham få dyrenes maler, Christian Holm, som lærer. Han formåede næppe at lære ham så forfærdeligt meget. En liggende ko, malt i olie på hans 16 års fødselsdag, viser, at han nok for længst har overfløjet sin lærer.

Den 7. september gennemrystedes Kalundborg af et brag, som var det et alt ødelæggende jordskælv, der

havde ramt den lille by. Borgerne har gnedet sig i øjnene, for gennem støvskyen så de, at det midterste høje tårn manglede i Esben Snares gamle kirke. Var det et drømmesyn – eller var det en ulykke, der havde ramt Vor Frue kirke – byens stolthed?

Men synet har ikke bedraget dem. Tårnet var styrtet i grus, og Lundbye maler kirken uden midtertårn – et lille billede, der tindrer af lys, og hvor bakken i forgrunden kupler sig op mod den kirke, som på få minutter kom til at se helt anderledes ud. Selv Lundbye har vel undret sig. Fra barndommen var han fortrolig med de fem tårne.

Fødebyen Kalundborg blev hans udgangspunkt i den sjællandske natur. Jævnligt vender han tilbage til byen, og da moderen bliver enke, flytter han tilbage – og med malerkassen som sin eneste bagage går han til fods ud i omegnen – Brofelde, Hankehøj, Frederiksværk, Tisvilde, Vognserup, Arresøen. Han har suget næring til sig, blot han kunne færdes i det fri.

Arresø med de flade strandenge i forgrunden. Et billede med høj, klar himmel, som hans venner kun kendte fra lyset over den romerske campagne. Billedet henrykkede Thorvaldsen, for for ham var det både Italien og Danmark. Han valgte det i Kunstforeningen i 1838, og i dag hænger billedet på hans museum.

Lundbye behøvede ikke et langt liv for at udfolde sig. Som dreng oplevede han den sjællandske natur, og han kom til at skildre den med en indlevelse og en intimitet, som ingen andre hverken før eller efter ham. Hvor hans beundrede ven, Christen Købke, kom til at male sine små skitser fra Kastelvoldene og søerne med maleriske gengivelser, der er mættet med liv og kunstnerisk nerve, der har gjort ham kendt ude i Europa, maler Lundbye – på lærreder mindre end Købkes – små studier i den sjællandske natur, men med en sådan indføling og ynde i motivet, at vi gang på gang siger til os selv: Dette er Danmark, sådan ser her ud!

Sjælland blev Lundbyes. Hans samtidige tog andre motiver op. Måske så de, at bedre kunne den nord-sjællandske natur ikke gengives. Forunderligt, at tiden her ikke spil-

Lundbyes billeder er oftest ganske små. Det fortættede format tiltalte ham mest. Kun i »En dansk kyst« fra 1842 sprænger han alle rammer (maleriet måler 188 x 255 cm). Idyllen er vejet for klintens drama. »Det har været Bygevejr hele Dagen, saa vi har haft de dejligste Lufte at studere«. Statens Museum for Kunst.

ler nogen rolle. Selv om der næsten er gået 150 år, siden han malede sine små billeder, står både gengivelser og motiver ofte med den samme friskhed. Den sjællandske natur – fuld af ynde og liv – er mange steder uændret fra den tid, hvor Lundbye stod med sin palet i den ene hånd og malede udsigten mod Vejrhøj på et lærred, fæstnet til malerkassens låg.

Nede i Rom sad hans gode ven, Jens Adolf Jerichau, og lokkede for at få Lundbye til Italien. Han skriver i sine breve om den romerske Campagne med de store linier og det solmættede lys hen over de store sletter. Det var som om det hele kun ventede

å Lundbye. Malede han blot et eneste billede hernede fra, ville hans navn blive kendt også uden for landets grænser. Men intet var Lundbye mere ligegyldigt. Hvad var der i vejen med Danmark? Han kendte Eckersbergs billeder fra Italien, men kunne han ikke male et billede fra Vejrhøj eller udsigten ud over det flade land ved Arresøen, som i skønhed stod fuldt på højde med de motiver, som alle Romafarerne kunne byde på? Lundbye ville vise dem alle sammen, at der i Nordsjællands natur var motiver af en sådan national styrke, som de måske i deres glæde over syden havde overset. Lundbye var national uden at være en sød-

laden romantiker. Han var først og fremmest dansk, og det var hans mål »at male Danmark med al den Simpelhed og Beskedenhed, som er saa karakteristisk for det«. I sin dagbog fra 1842 skriver han: »Hvilken Skønhed er der ikke i disse fine Linier i vore Bakker, der er saa yndigt bølgedannede, at de synes at være dukket op af Havet, ved hvis Bredder de stejle gule Klinger staa i vore Skove, Agre og Heder«.

På toppen af Vejrhøj har Lundbye kunnet se sig vidt omkring. Han har set Røsnæs korte arm skyde sig ud i havet – set hvordan Sejro og Nekselø har skudt ryg, og han har set ud over

Kort før sin tragiske død lejede Lundbye sig ind på gården »Godthaab« nordvest for Helsingør. Man aner den klare luft i den akvarel, han lavede nær Hornbæk den 18. februar 1848. Kullen skyder ryg bag plantagens graner. Det lave forland inden havet gav ham det udsyn, som han elskede. Kobberstiksamlingen, Statens Museum for Kunst.

det land, som han mere end nogen anden dansk kunstner var fortrolig med. Han har glædet sig over oldtidshøjene og de fine kystlinier, der snart har vekslet mellem lave strande og de høje klinter, som han gang på gang får lyst til at male.

Nede i Italien sad Købke og malede klipperne på Capri, som rejser sig af det blå Middelhav, og i sommeren 1842 sidder Lundbye ved skrænterne af Kitnæs ved Jægerspris og gør forstudier til sit store monumentale billede, som skulle skildre en dansk kyst – hvor klinternes gule ler skrider ud, og hvor de ranke bøge holder stand, indtil de ved næste storm glider i dybet.

For én gangs skyld ville han gå op i det store format. Måske det uvante ville åbne deres øjen. Et nationalt stykke – en kraftpræstation – hvor

intimiteten nok kom til at stå lidt i omvendt forhold til det store format, selv om billedet må kaldes et hovedværk i hans kunst.

Mange skitser gik forud, og dagligt skildrer han sin færden i den dagbog, som aldrig forlod ham.

»Jægerspris Færgesgaard, den 20. Juny. Vi toge over med Færgen, og jeg malede strax en lille Skizze henne ved Klinten. Nu ved Solnedgang gik vi ud paa Færgebroen, hvor det morede os at see nogle Vogne blive sat over. Her er smukt her ved Fjorden, og jeg kunne se op til det kjære Frederiksværk. De gule Brinker staa saa kjønt alle vegne ned mod Vandet, og de to smaa Køl eller Kulholme ned mod Roskilde see ogsaa godt ud; for Enden af Fjorden ligger den gamle Domkirke med sine ziirlige Spiir, ved den hæves Tanken til Min-

der om stolte Bedrifter. Nu er her fredeligt. Maagen og Tærnen, den lette nysgerrige Ven, flagre hen over det flade Vand, hvor Strandbunden viser sig, hvor den stakkels Fisk vanskeligt kan undgaa dem«.

»22 Juny. Det er sjældent, jeg klager over Vejret – jeg gik tidligt ud for ret at være flittig, og strax, da jeg kom til Kitnæs, Klinten, hvor jeg maler, begyndte det at regne, og siden holdt trolig ved«.

Kort før sin alt for tidlige død lejede Lundbye sig ind på gården Godthaab, nord for Helsingør. Nu var det kysten deroppe, han ville male. »Erindring fra Hornbæk, 18. Februar 1848«, kalder han en lille akvarel, hvor Kullens blå ryg anes bag plantagens graner. Stedet var nyt for ham, og i den snemættede vinter tog

På den samme dag som akvarellen fra Hornbæk lavede Lundbye en anden akvarel med en lignende påtegning: »Erindringer fra Kysten mellem Odinhøj og Hornbæk. 18. februar 1848«. Han holdt af motiverne nær »Grupper af Birk og Naaletræer og Enebærkrat, hvorigennem man bestandigt i Mellemrummene har det dejlige Kullen«. Kobberstiksamlingen, Statens Museum for Kunst.

han indtrykkene med sig hjem til den sparsomt opvarmede stue. Men han kunne lide landet deroppe, hvor kystlinierne atter fjerner sig fra hinanden, og sundet breder sig ud, og han skriver til Jørgen Roed: »Den lille Vej til Stranden er da en sand Paradissti« . . . . . Stykket mellem Odinhøj, Hornbæk, hvor Forstranden breder sig ud til en stor Lyngslette med løse Grupper af Birk og Naaletræer og Enebærkrat, hvorigennem man bestandigt i Mellemrum har det dejlige Kullen«.

Akvarellerne fra Julebæk og Hornbæk er det sidste, Lundbye fik malet fra sit fædreland, som han elskede så højt, at han – da han endelig drog til Italien i 1845 – længtes efter det danske landskab og de lune staldede med køerne som de tavse, trofaste venner, blottet for svig og ondskab.

Fra februardagene på Godthaab stammer også den fine skitse »Ungkvæget vandes«, hvor dyrene og det nordsjællandske landskab smelter sammen til ét billede – en stemning, som vi alle har kendt, men som han har fastholdt for os, og som får os til at tænke på det fornemmeste i hollandsk malerkunst. Og dog er det så inderligt dansk – ja det kan simpelt hen kun være Danmark!

Meget har Lundbye fortalt om sig selv. Hans dagbog vrirler med oplysninger om hans sindsstemning og hans glæde ved arbejdet, og på Kobberstiksamlingen ligger hans skitsebøger og et væld af tegninger. Studietegninger af dyr og blomster – og af de landskaber, som han senere ville male. Med enkle streger skiller han lys og skygge, ofte fnuglette

landskaber, hvor motivet, selv om det hele forekommer så henåndet og let, træder frem med en klar fasthed, der gør de improviserede rids til undere af sikkerhed, og hvor det hvide papir spiller en ikke uvæsentlig rolle. At sidde med hans tegninger oppe i Kobberstiksamlingen er som at vandre igennem et stykke dansk natur.

Da uvejrsskyerne trak hen over Danmark i marts 1848, lod Lundbye sig rive med af kampånden. Han meldte sig som frivillig og skrev i sin dagbog: »Om en vildsom Kugle ..., da vilde den kun bringe et Hjerter til Ro, der lider af smærtelige Saar«.

Den 25. april 1848 døde Johan Thomas Lundbye af den vildsomme kugle – et vådeskud – kun 30 år gammel.

Historien bag et fotografi

Af Birgit Gents

Vi er blandt fiskerne i Espergærde for en lille menneskealder siden. Hovedpersonen er Otto Christensen. Andre navne som Anders Middagsmad, Julius Kaptajn og Snit-Jens vidner om, at der var et ægte miljø nede omkring havnen.

Minder om folk i Nordsjælland kan dukke op på mange måder: Man sidder en sommeraften, hvor regnen pisker mod ruderne og forsøger at rydde op i en stak gamle papirer – en stak man har forsømt i årevis. Pludselig glider der et fotografi ud af bunken. Et fotografi af en fisker og en dreng. *Dér* står de på min barnheds havn, på Espergærde havns nordre mole. De har fiskergrej i hænderne. Et eventyrligt fotografi, der får mig til at lugte fisk, vand, tang og tjære. Billedet fortæller også meget om det at arbejde og om livet som Øresundsfisker i 20'erne.

Minderne kommer myldrende. Jeg genkender nemlig manden på billedet, selv om jeg ikke har oplevet ham i så ung en alder.

Otto Christensen hed han, og drengen hed Gunnar – han blev vist bådebygger.

Næste dag. Strålende sol og varme. Op på cyklen og afsted de få kilometer hen til Espergærde.

Foran en lille rødstensvilla ELTO på Mørdrupvej 24 hopper jeg af. I den gamle forhave er der en rigdom af orangefarvede valmuer. Den orange farve virker på sindet, skærper appetitten efter at få noget at vide om fortiden.

Inde i stuen sidder Ellen Christensen. Hun er 86 år. Hendes hår er smukt hvidt. Meget humoristisk er

hun trods sygdom. En klog kvinde. Hun og Otto Christensen var gift i 46 år. I alle årene holdt de sammen, hjalp hinanden med tilværelsen, indtil Otto Christensen døde i 1973. De fik ingen børn.

»Det er vel nok et dejligt billede af Otto – og af Gunnar, der var hans brorsøn« sagde Ellen Christensen, da hun så fotografiet. »Jeg vil tro det er taget omkring 1924 – lige før vi traf hinanden«.

Ellen Simonsen er datter af en skræddermester i Væggerløse på Falster (hvorfra valmuerne stammer). Hun blev udlært tandtekniker og ansat hos tandlæge Oluf Sørensen i Nykøbing Falster.

Da tandlægen og hans kone drog mod Nordsjælland – for at overtage en tandlægepraksis i Helsingør – fulgte Ellen Simonsen med. I klinikken i Stengade kom hun til at fungere ikke alene som tandtekniker, men også som regnskabsfører.

Oluf Sørensen og hans kone købte den store Strandvejsvilla »Egebæksro« i Espergærde, og Ellen boede hos dem, akkurat som var hun medlem af familien.

Sammen med husets kokkepige gik Ellen ofte tur i de lyse sommeraftener. Gik langs stranden hen til havnen. En ung fisker, Otto Christensen, som var god til at arrangere søndagsture for andre unge – f.eks. til

Hven – spurgte de to piger, om de ville med. Det ville de.

Ellen og Otto sagde ja til hinanden foran alteret i Egebæksvang kirke i året 1927. Det var den kendte præst Michael Neiiendam, der foretog vielsen.

Kun et stenkast fra kirken mod havnen lå Otto Christensens barn-domshjem, et lavt, stråtækt fiskerhus med to baghuse. Til huset hørte også en stejleplads, smukt beliggende i strandkanten. Hele herligheden havde været fæsteri under Krogerup gods. Til det fæstehus kom engang i 1800-tallet fisker Chresten Christensen fra Sletten. Han blev medhjælp for den fiskerfamilie, der boede i huset, og Chresten Christensen blev senere gift med husets ene datter Emma Eline Sofie Petersen. En anden datter blev gift med en Gillelejekfisker.

Eline – også kaldet Lille Line – gik til Helsingør på sine ben for at sælge fisk på torvet, akkurat som Snekkerstens fiskerkoner gjorde det.

Ægteparret Eline og Chresten blev i stand til at købe huset af Krogerup. Og Chresten Christensen blev dermed en fri fisker. Han var en overgang kadrejer ved siden af fiskeriet. Senere fik han og hans kone suppleret deres indtægter ved at leje ud om sommeren til københavnske landliggere.

Otto Christensens mor fødte ni børn. Otto var nummer otte.

Otto hjalp til med fiskeriet allerede som skoledreng. Det lå i miljøet, at han skulle være fisker. Hans ældre brødre Christian og Laurits var allerede fiskere. Da de blev indkaldt i 1914, trådte Otto for alvor til for at hjælpe sin far med bundgarnsfiskeriet. Dengang var Otto 15 år.

På det tidspunkt i sit liv, hvor Otto Christensen blev gift med Ellen, ønskede han, at de skulle købe et hus ved vandet. Det lod sig ikke gøre, så han måtte hver dag trille med sin børde 4-5 minutter op ad Mørdrupvejen til ELTO, som ægteparret døbte de-

res hus (to bogstaver fra hver af deres navne).

»Her bliver vi ikke længe«, sagde han til sin kone. Det var for ham utænkeligt at bo så langt fra vandet. Men det gik – i 46 år.

Omkring samme tidspunkt var hans far holdt op med at sejle med kutteren »Havørnen«. Fiskeriet overlod han til de tre sønner. Den gamle Chresten Christensen blev hjemme ved huset, røg sig nogle cigarer. Og var det sommer, satte han sig ud i solen for at snitte en klove eller andre redskaber.

På Espergærde havn kunne man sidst i 20'erne møde så forskelligt ind-

rettede personligheder som Peter Hansen, Julius Kaptajn, hans bror Snit-Jens, Anders Middagsmad, Julius Svendsen og fisker Aanonsen ikke at forglemme. Aanonsen var blevet rentier. Han havde en stor villa »Aanon«, der lå lige op ad kirkegårdens hæk. Aanonsen havde sikret sig et gravsted på den anden side af hækken. Blev dog enig med sig selv om, at det var spild af jord, så han begyndte at dyrke grønkål på stedet. Hans initiativ syntes de kirkelige myndigheder imidlertid ikke om.

Fiskeriet på Øresund var tilpasset årstidernes muligheder. Det var det

også i 30'erne. I de strenge vintre gik fiskerne ud på isen for at pilke torsk. Som sorte pletter sås de helt ovre under Hven. Madpakkerne og kaffen på termoflaskerne fik mændene til at blive derude i alt det gråhvide i timevis. Og så var det, at man som stor skolepige stod i flokken på molen (og frøs) og måbede, når fiskerne kom gående ind i havnen, trækken- de med deres slæder eller cyklende med de slagtede torsk dinglende på styret.

Otto Christensen var altid med – og hans ansigt lyste. Han holdt meget af isfiskeriet.

Om sommeren begyndte hans arbejdsdag klokken halv tre om morgenen. Han og Laurits sejlede direkte ud i solopgangen for at røgte bundgarnene.

Ottos kone passede huset og haven, og ikke mindst holdt hun styr på regnskabet. Ellen Christensen hjalp også til med klargøring af garnene nede på stejlepladsen.

Hvem – fra den tid – husker ikke, når det flittige par var på vej hjem? Ham trillende med børen. Hende cyklende ved siden af.

Som de fleste af Espergærdes øvrige beboere gjorde Ellen og Otto sig usynlige om sommeren. Deres velholdte hus blev lejet ud til københavnske landliggere. Selv flyttede de ud i et lille primitivt træhus i haven.

Med årene tyndede det ud i den gamle fiskerslægt. Forældrene døde, broderen Christian døde, og i 1954 døde Laurits.

Otto overtog nu familie-bundgarnsstadet, kaldet Wassestadet, som det havde heddet, lige fra dengang Krogerup gods ejede det.

Det kan ikke nægtes, at der i dag ligger et vemodsskær over Espergærde havn. Alle fiskerne har forladt den. De ligger på kirkegården.

Otto Christensen har fået et smukt hvilested lige ud for kirkestranden – den strand, hvor han det meste af sit fiskerliv hængte sine garn til tørre.

Espergærdefiskeren Otto Christensen fotograferet på Espergærde havns nordre mole ca. 1924.

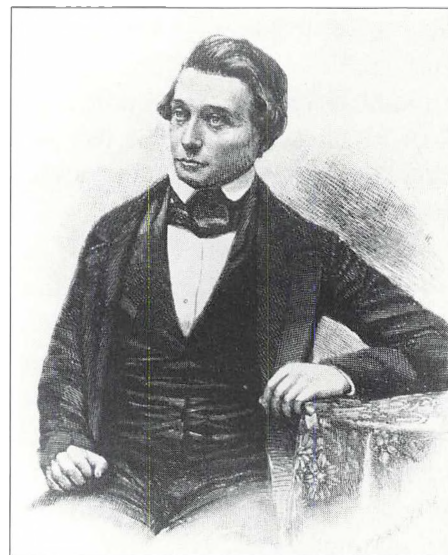

Kokkedal – en herregård nær Øresundskysten

Af Torben Tøpsøe-Jensen

Her fik jeg først Øje for det grønne Liv,
et Øre for Skovens Stilhed,
for Havet, det trodsigt kæmpende med Maageskrig,
Efteraarsblæst og Bølgemusik.

Christian Hostrup

Christian Hostrup var i årene 1844-46 hulsærer på Kokkedal for Malthe Bruun Nyegaards børn. Under opholdet her blev han inspireret til at skrive komedien »Eventyr paa Fodrejsen«.

Kokkedal er naboejendommen til Sophienberg lidt nord for Rungsted. Det ligger omtrent 700 m fra kysten, men er fra Strandvejen næsten skjult af den omliggende skov. Kun et enkelt sted åbner skovbrynet sig så meget, at man fra vejen kan skimte den lyse hovedbygning.

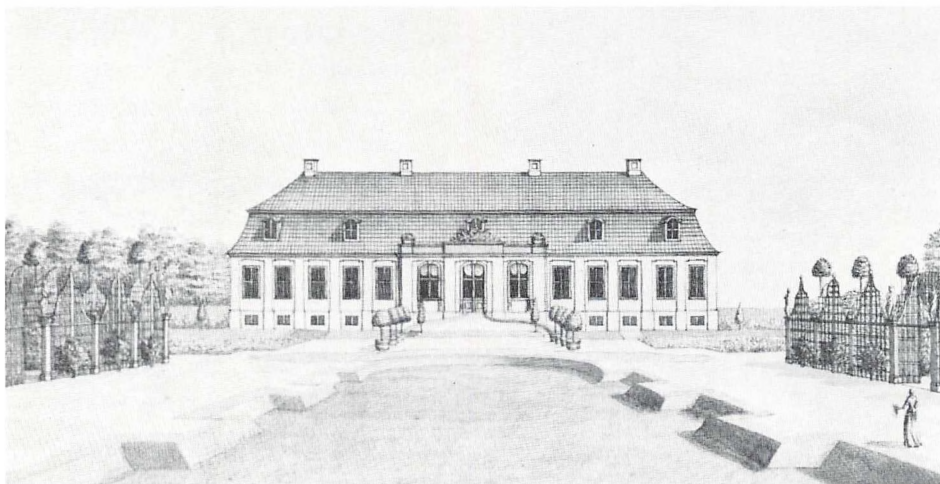
Kokkedal var tidligere en herregård – ikke blandt de største ganske vist og heller ikke blandt de ældste. Men dets historie er interessant, og det gælder også gårdens ejere.

Gården begyndte sin tilværelse under dronning Sophie Magdalene, den byggelystne dronning, der tog initiativet til opførelse både af Hirschholm Slot og Sophienberg. I 1746 overdrog hun Kokkedal – dengang en almindelig bondegård under Hirschholm gods – til geheimeråd, senere greve C. A. Berckentin, som havde ønsket om her at bygge sig en sommerbolig. Han stammede fra Meklenborg, var kommet til Danmark og havde gjort tjeneste

ved hoffet og derefter i mange år i diplomatiet. Han fik arkitekt J. G. Rosenberg, der også var arkitekt ved opførelsen af hans store palæ i København – nu »Odd Fellow-Palæet« til at forestå bygningen af sommerboligen.

Resultatet blev en yndefuld lille palæliggende bygning i rokokostil, og sjældent er et sommerpalæ blevet anlagt i skønnere omgivelser end det berckentinske Kokkedal. Højt kom det til at ligge, med vidt udsyn mod nord, vest og syd over bølgende landskaber til fjerne skove – og mod øst det blinkende Øresund.

Her er slottet set fra syd. Tegning fra omkring 1750 af J. J. Bruun.

*Overhofmesterinden,
der blev vist ud af landet*

Efter Berckentins død i 1758 arvede hans datter Louise gården. Hun fik en mærkelig og tragisk skæbne. Hun var født 1725. Da hun var 15 år gammel, blev hun hoffrøken hos dronning Sophie Magdalene. Fire år senere ægtede hun Christian v. Plesen, og da han døde i 1755, flyttede hun til Kokkedal, som var hendes et og alt.

I 1766 skete der noget, som totalt

kom til at ændre hendes tilværelse, og som blev hendes ulykke. Hun fik tilbudet om at blive overhofmesterinde hos den unge dronning Caroline Mathilde, som netop var blevet formælet med Christian VII. Louise v. Plessen var selvskrevet til stillingen – hofvant som hun var og fornem af væsen. Hun overvejede tilbudet – og accepterede.

Inden længe blev hun klar over Christian VII's udsvævende liv, som forargede hende dybt – og det lagde hun heller ikke skjul på over for den unge dronning. Men derved bidrog hun til at forværre det kongelige ægtepars i forvejen dårlige forhold, og dette i forbindelse med hendes lidet skjulte despekt for kongen, skaffede hende fjender ved hoffet. I 1768 endte hendes tilværelse her: hun fik sin afsked på gråt papir – og pålæg om med meget kort varsel at forlade landet!

Med tungt hjerte måtte hun tage afsked med sit elskede Kokkedal. Hun nåede lige at aflægge det et hastigt besøg, men »fandt kun lukkede Døre og kolde Værelser« – og genså det aldrig siden.

Få år senere blev amtmand over Frederiksborg, Kronborg og Hørsholm amter, Henrik v. Levetzau ejer af stedet. Han afhændede det i 1799 til E. F. v. Walterstorff, som havde været guvernør over de vestindiske øer, og som kom til at spille en rolle ved våbenstilstandsforhandlingerne i 1801.

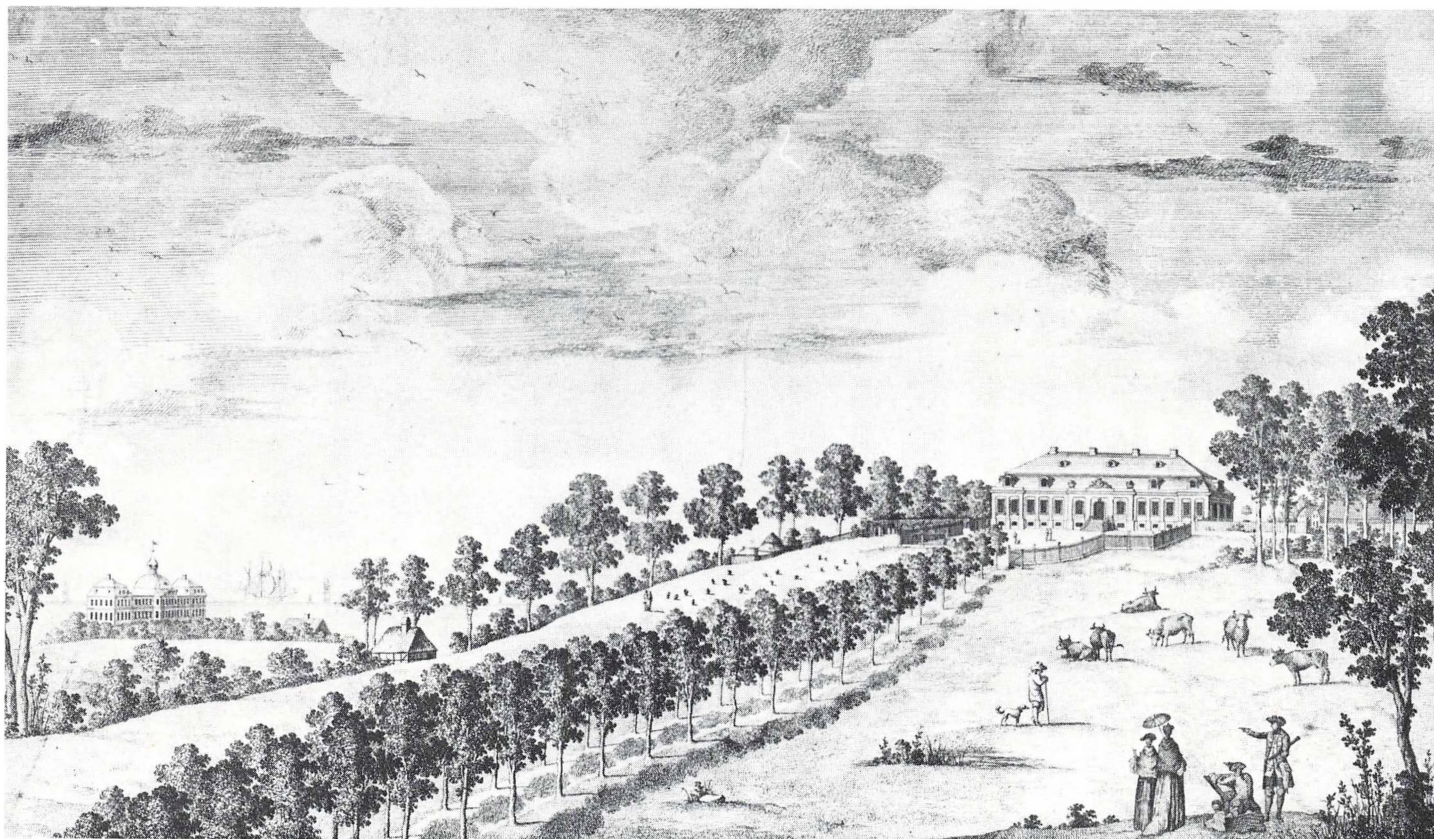
*Da Christian Hostrup
var huslærer på Kokkedal*

I de følgende årtier sad en række skiftende ejere på Kokkedal, indtil Malthe Bruun Nyegaard købte det i 1843. Nyegaard var en kendt person – velhavende prokurator, stænder-

deputeret i Viborg og tidligere ejer af herregården Stenalt i Randers amt. Han var meget glad for Kokkedal, som han ifølge digtervennen B. S. Ingemann fandt var den »yndigste Plet paa Jorden«. Nyegaard anvendte gården som sommerbolig. Som huslærer for sine børn ansatte han i 1844 den unge Christian Hostrup.

Hostrup var på det tidspunkt kun 22 år og nybagt theologisk kandidat. Hver sommer i årene 1844 til 47 var han på Kokkedal, og han nød at være der. Når han om vinteren sad i sit lille, trange værelse i København, længtes han efter Kokkedal og de dejlige somre i den fri natur. Han følte sig spærret inde i et »uhyggeligt Hul« – sådan benævnte han sit vinterlogi – som var »uden Sofa til at drømme i, uden Plads til at gaa et Skridt uden at træde sig selv paa Tæerne«. Den eneste udsigt han havde,

Det første Kokkedal, her set fra nord, var en smuk lille bygning, opført i 1746 af grev C. A. Berckentin efter tegning af arkitekt J. G. Rosenberg. Til venstre i billedet ses det nærliggende Sophienberg, dronning Sophie Magdalenes lystslot, opført 1743-44. Stik ca. 1760.

var til en gård, »der er saa smal, at jeg støder Næsen mod den modsatte Mur, naar jeg ser ud af Vinduet – deraf Rejselængsler og Længsel efter Kokkedal, deraf evige Udflugter i Fritiden«.

På Kokkedal fandt han til gengæld inspirationen. Her skrev han syngespillet *Intrigerne* og *En Spurv i Tranedans*, og her begyndte han på den kendte komedie *Eventyr paa Fodrejsen*. Den blev færdig i 1847 og året efter opført på Det kongelige Teater. Handlingen udspilles på en gård i Nordsjælland og drejer sig om to studenters oplevelser på en fodrejse, hvor de på gården bliver blandet ind i forskellige intriger, bygget op omkring en udbrudt tyveknekt, *Skriverhans*, der også »gæster« gården.

I sine erindringer fortæller Hostrup om, hvordan han fik inspirationen til stykket. En aften i efter sommeren, da han sad hos børnene, som var alene hjemme, drejede samtalen sig om den store nyhed, at en fange var brudt ud og formodedes at strejfe rundt i egnen. »Vi sad og spøjte med den Mulighed, at han kunde falde paa at bryde ind hos os, da vi afbrødes af et vældigt Brag fra Havestuen ved siden af, og begge Pigebørnene opløftede et Skrig. Det viste sig, at Vinden havde oprevet et Par Vinduesskodder, som ikke var rigtig lukkede, og vi sagde Godnat under Spøg og Latter. Da jeg kom op paa mit Værelse, faldt det mig ind, at i et lyst Sommerspil kunne en udbrudt Slave gøre god Virkning. Det varede ikke længe, før jeg havde faaet fat paa Omridset af et Skuespil«.

Kokkedal bygges om

I 1864 blev Kokkedal købt af konsul F. H. Block. Han var vendt hjem til Danmark efter i en årrække at have været leder af et større firma i Hongkong. Block ville have en ny og større hovedbygning på gården og bad arkitekt C. V. Nielsen om at

levere tegningerne. Allerede året efter gik arbejdet i gang, og det blev en imponerende bygning, der nu rejste sig – en herregårdsbygning i hollandsk renæssance, i to etager og med gavle og karnapper. Ikke meget af den gamle bygning blev bevaret. Kun ydermurene i første sals højde og så de gamle, hvælvede kældre fra Berckentins palæ. På sydfacaden mod haven kom et stort trappeparti med platform foran indgangsdøren og på nordsiden et fornemt indgangsparti med søjler, der bærer en stor altan.

Foruden alt dette opførte Block ny forpagterbolig, nye længer og staldbygninger og portner- og gartnerbolig. Endvidere blev haven lagt om og fik det udseende, den har den dag i dag. Og nye tilkørselsveje blev anlagt mod vest og mod syd, og senere kom en sidevej til Sophienberg, som Block købte i 1872. Alle veje blev beplantet med allétræer, som endnu findes.

I konsul Blocks tid kunne man nu og da se det danske splitflag, »Or-

Louise v. Plessen, datter af grev Berckentin, blev i 1758 ved faderens død ejer af Kokkedal. Hun elskede stedet og opholdt sig ofte her, men måtte opgive det, da hun i 1768 blev afskediget som overhofmesterinde hos Caroline Mathilde og udvist af landet.

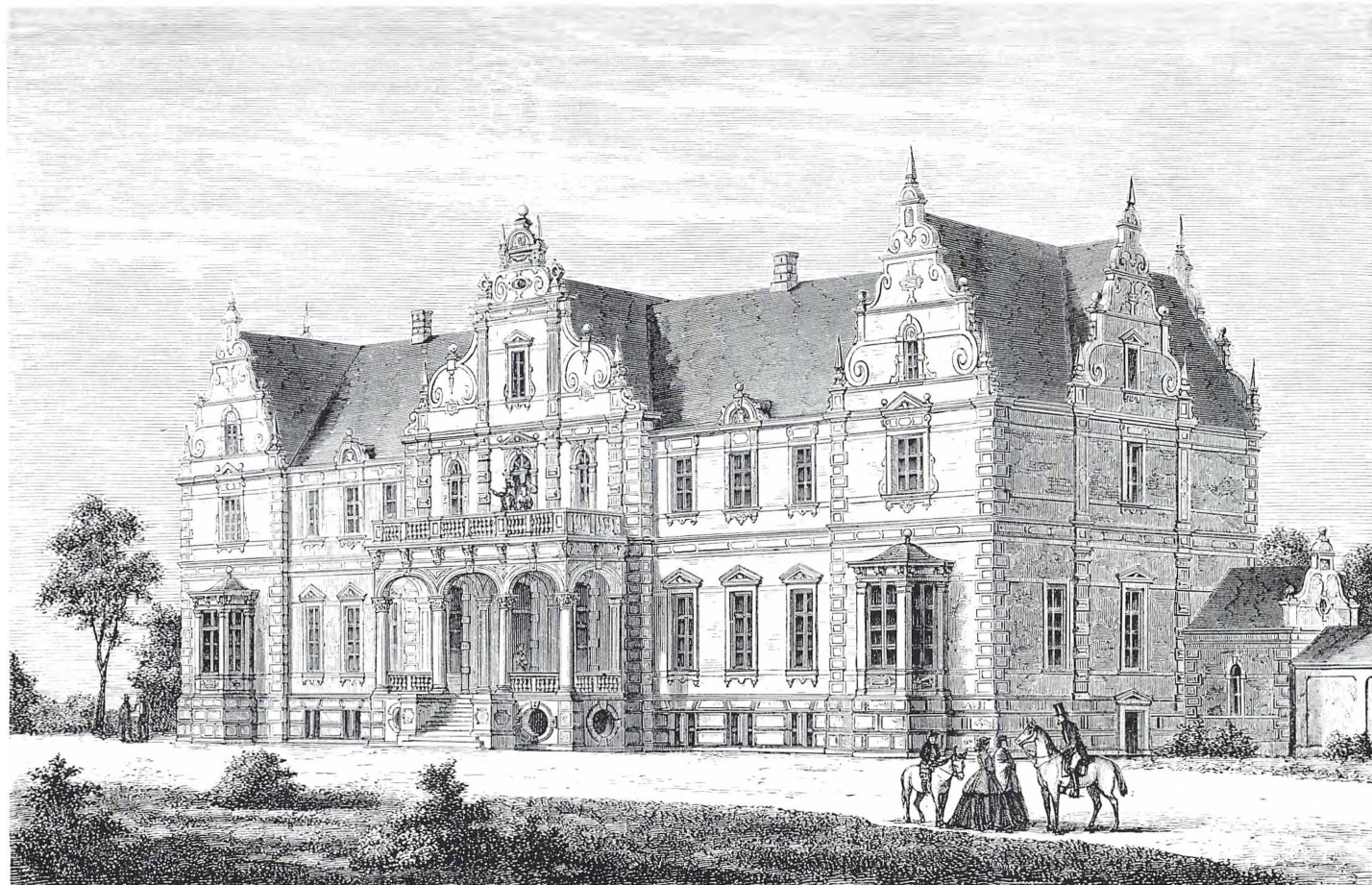
logsflaget«, vaje fra den store flagstang foran slottet – en flagstang, som Block havde ført med sig hjem fra Hongkong, og som skulle minde ham om Kina-tiden. Det var i sandhed et særsyn, da det dengang – ganske naturligt – kun var den kongelige danske marine, der måtte anvende orlogsflaget. Men Block havde særlig tilladelse, og den havde han fået engang, da Christian IX var på besøg på Kokkedal. Kongen havde da spurgt Block, om han kunne tænke sig at tage imod konferensrådtitlen. Block var naturligvis beæret, men lod forstå, at hvis majestæten ikke havde noget imod det, ville han faktisk hellere have tilladelse til at føre det danske splitflag. Han fik tilladelsen – og så længe han levede, vaje ved festlige lejligheder et kæmpemæssigt splitflag fra den store skibsflagstang i parken.

Block døde i 1892, hvorefter arvingerne ejede slottet, indtil en af dem, bankdirektør A. Heide, købte det i 1902. Det var i hans tid og vistnok på hans foranledning, at der på Kystbanen blev oprettet et beskedent »billetsalgssted« nær Kokkedal. Det blev nogle år senere ophøjet til »Landstation«.

I 1910 solgte Heide Kokkedal til A. du Plessis de Richelieu, der i 1902 havde slået sig ned i Danmark efter i henvend 30 år at have gjort tjeneste i den siamesiske marine, hvor han opnåede at blive viceadmiral. Han døde i 1932, hvorefter hans enke ejede gården indtil hun i 1940 solgte den til grosserer P. M. Daell. Han afhændede den i 1965 til Hørsholm kommune, og for salgssummen oprettede han Daell-fonden til støtte for nationale, humanitære, forskningsmæssige, kulturelle og sociale formål.

Landbruget på Kokkedal

Kokkedal var jo først og fremmest en landbrugsejendom. Driften af jordene havde i generationer været

Konsul F. H. Block købte Kokkedal i 1864. Han lod den gamle hovedbygning rive ned og opførte i stedet den endnu eksisterende bygning i hollandsk renæssance efter tegning af L. C. Nielsen. Illustreret Tidende 1865.

forpagtet bort, og sådan var det også helt op i dette århundrede. Livet i forpagtergården formede sig væsentligt anderledes end i hovedbygningen. En af de sidste forpagtere var Anders Jegstrup, og takket være nogle fyldige barndomserindringer, skrevet af en af hans sønner, afdøde kommandør Johannes Jegstrup og udgivet af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn, kan vi få ikke så lidt at vide om den daglige tilværelse på gården i tiden omkring århundredskiftet.

Gården havde dengang et jordtiliggende på 349 tdr. ld., eller 193 ha, hvoraf 35 og 32 tdr. ld. var henholdsvis skov og mose. Besætningen bestod af 80-100 malkekøer foruden ungkreaturer og kalve. Dertil kom en snes heste og et betydeligt grisehold. Til at passe alt det havde for-

pagteren en forvalter og en forkarl; fodermesteren og staldmesteren herskede i deres stalde, og gartneren tog sig af skoven foruden at passe det store gartneri. Hertil kom karle og landvæsenselever samt et veksellende antal malkekoner og høstpiger. Høstpigerne skulle gå bag leen og sanke op i stråene, til de havde et neg. Med en rask håndbevægelse lavede de af en håndfuld strå et halm-bånd, som de hurtigt fik bundet stramt om aksene. Arbejdsdagen kunne være lang og arbejdet hårdt. Lønnen var beskeden, men det var skatten til gengæld også. I 1894 måtte forpagteren af med hele 30 kr. i skat.

Forpagteren havde ni børn, og når det rigtig »brændte på« måtte de alle give en hånd med. Og døtrene blev ikke skånet. Når høsten var overstå-

et og også tærskningen, som foregik med den tids almindeligt anvendte damp-tærskværk, kom en lidt roliger tid, kun afbrudt af kartoffelhøsten. Så måtte døtrene igen rykke ud, men arbejdet med kartoflerne var bestemt ikke deres livret. Det foregik i »kartoffelferien« i oktober, og så måtte pigerne, selv om vejret var hundekoldt, liggende på knæ rode jorden igennem med hænderne for at få alle kartoflerne frem og kastet dem i store vidjekurve, som blev tømt ud i arbejdsvognene.

Barndommen i forpagtergården var en lykkelig tid for børnene. Ganske vist var der meget arbejde, som de skulle deltage i, og ganske vist havde de en lang skolevej, men i fritiden kunne de strejfe rundt i mark og skov, og på gården skete der altid noget spændende.

Kokkedal set fra havesiden. Foto 1988.

Kokkedals nordfacade med hovedindgangen, der markeres af fire korintiske søjler. Over disse en altan med en storslået udsigt langt mod nord. Foto 1988.

Det fremtidige Kokkedal

Året 1965 blev skelsættende i Kokkedals historie. Da blev det købt af Hørsholm kommune.

Hensigten med købet var, at kommunen ville sikre, »at Ejendom-

mens Udnyttelse til Beboelses og Fritidsarealer kunde foregaa under offentlig Kontrol, og at et stort Omraade kunde henlægges som Fritidsarealer til Gavn og Glæde for hele Egnens Befolkning«. Bestemmelsernes nærmere udformning gav an-

ledning til store og omfattende diskussioner, men omsider nåede man frem til en fredningsplan, der tilgodeså de vigtigste af de fremkomne bevaringsønsker.

Men hvad skulle man stille op med hovedbygningen? Også herom gik diskussionen højt, og på et vist tidspunkt så det ud som om alt håb om dens bevaring var ude. Og dog var det den almindelige mening, at slottet burde bevares. Her havde man jo en herregårdsbygning med alt, hvad dertil hørte – avlsbygninger og stalde, en stor, brolagt gårdsplads, tilkørselsalleer og sidst men ikke mindst en stor, pragtfuld have med mange gamle og sjældne træer, og gående i ét med den en vidunderlig lystskov med moser og vandhuller med en rig flora og fauna og med bøgetræer, der er henved 250 år gamle.

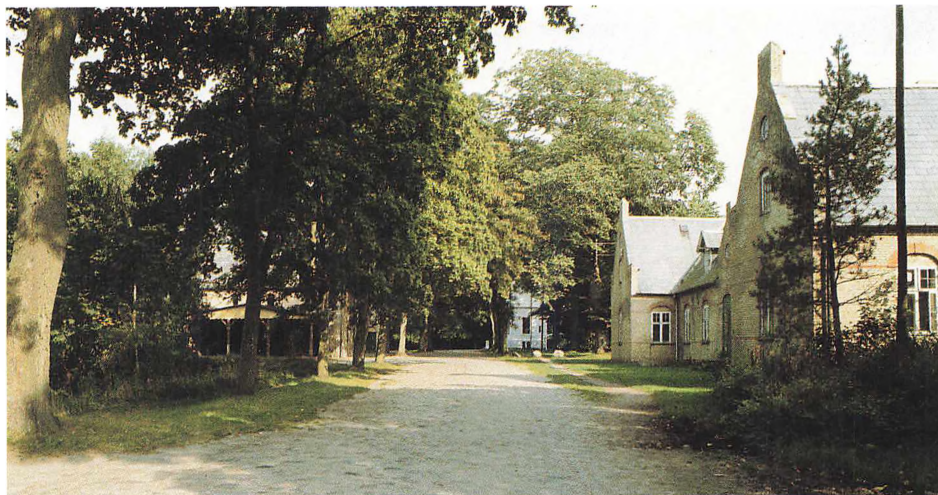
Men i år er der omsider truffet en ordning om slottets fremtid, der er forenelig med de fredningsbeslutninger, der er gældende for slottet. Et konsortium har overtaget slottet og vil indrette det til hotelvirksomhed, men således at slottets ydre skal forblive uændret. Hotellet skal være åbent for alle, men der lægges vægt på, at det også skal kunne anvendes

Kapitæl af en af de korintiske søjler ved hovedindgangen. Korintiske søjler blev ofte anvendt i renæssancetidens bygninger. Foto 1988.

som kursuscenter. Der vil komme forskellige kursusfaciliteter, og der vil blive indrettet restaurant i kælderen under de gamle hvælvinger fra Berckentins palæ. Herskabsstalden er allerede overtaget af Kokkedal Golfklub, som på arealer nær hovedbygningen har anlagt en 18-hullers golfbane. Det er tanken, at der vest for slottet skal opføres en mindre bygning, der blandt andet skal indeholde en café. Bygningen vil stilmæssigt blive tilpasset hovedbygningen, så den passer ind i hele det »herregårdsmiljø«, som man har lagt så megen vægt på at få bevaret.

Man har i Hørsholm grund til at glæde sig over den trufne ordning. Den muliggør bevarelse i fremtiden af et storslået minde om en interessant periode i dansk kulturhistorie: Herregårdenes store tid. Og den sikrer opretholdelse af et park- og naturområde, som ejere af stedet i generationer har hæget og værnet om,

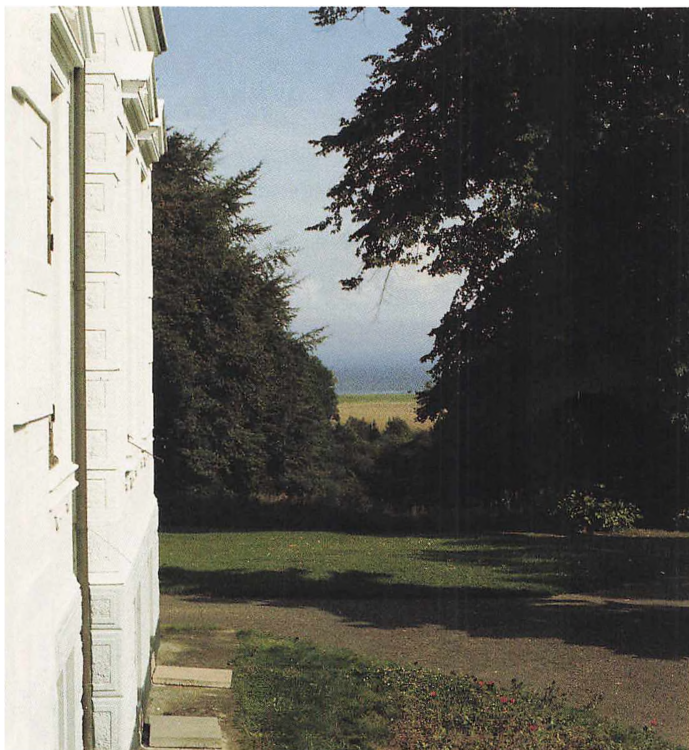

Den brolagte gårdsplads nord for hovedbygningen. Til højre forpagterboligen. Konsul Block opførte en ny forpagterbolig i årene efter 1865. Den brændte i slutningen af århundredet, hvorefter bankdirektør Heide opførte den bygning, der ses på billedet. Foto 1988.

og som også for fremtidige slægter bør kunne stå som en af »de yndigste Pletter paa Jorden«. Det »tredje Kokkedal« påregnes at stå færdigt til næste år, således at det vil kunne tages i brug, når Hørsholm kommune i 1989 skal fejre byens 250-års ju-

bilæum. Som led i festlighederne er planlagt en opførelse af Hostrups gode gamle eventyrspil – og det vil blive vist som friluftspil på Kokkedalområdet i tiden omkring Sankt Hans, når skov og mark står i skærsommerens lyseste pragt.

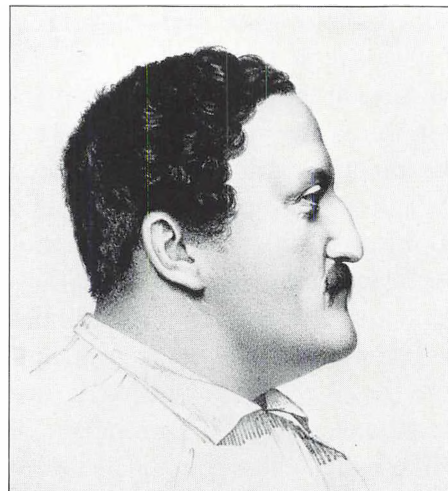
Til venstre ses udsigten fra havetrappen mod Sundet – og til højre udsigten mod syd over haven. Fotos 1988.

Kongemøder i Nordsjælland gav næring til drømme om en nordisk union

Af Birger Mikkelsen

Men samværet mellem Frederik VII af Danmark og Karl XV af Sverige-Norge blev også festlige og private højdepunkter for de to usædvanlige monarker.

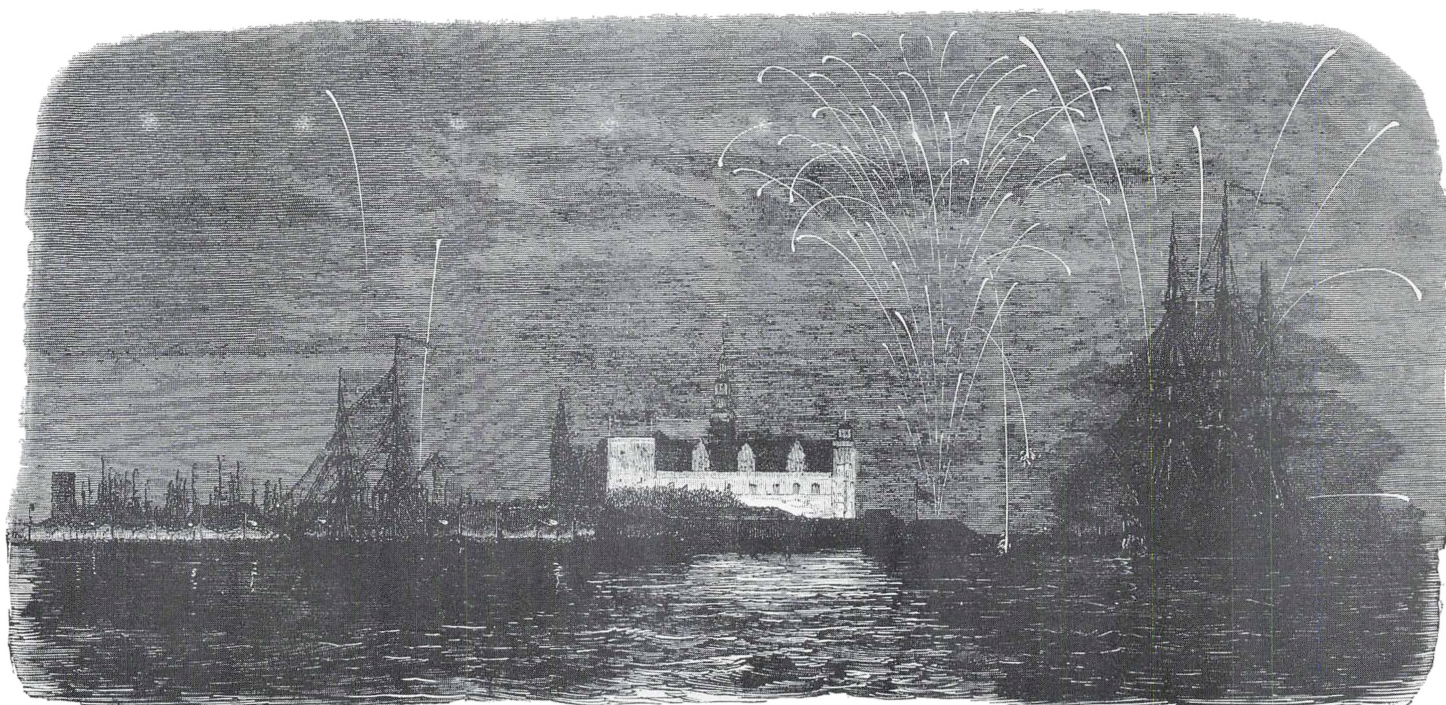
Sådan så kronprins Frederik ud, da han lærte de svenske bernadotteprinser at kende. Profiltegningen er udført af J. V. Gertner og regnes for det mest vellignende portræt af Frederik VII som kronprins. (Jægerspris).

Krigeriske, dynastiske og diplomatiske forviklinger fra mange generationer gled bagud i historien, da der ved midsommertid i 1846 var skandinavisk kongemøde i København. Kong Oskar I og dronning Josefine af Sverige-Norge besøgte Christian

VIII og Caroline Amalie af Danmark og Slesvig-Holsten, og stemningen var hjertelig. Borgerne jublede, og hoffet ødslede med en hel uvant repræsentation: to gallatafler i Christiansborgs riddersal, fakkeltog til Bernstorff Slot, festforestill-

ing i Det kongelige Teater og landtur til Frederiksborg. Besøget sluttede med begejstret og højtidelig afsked på skibsbroen i Helsingør, hvor nye, nære og – skulle det vise sig – varige forbindelser mellem de to dynastier blev bekræftet.

»Illustreret Tidende« rapporterede naturligvis fra kongemødet på Kronborg i 1860. Bladets tegner lå i en færgébåd ude på Helsingørs red og forevige de festfyrværkeriet og slottets illumination.

Den storladne fest var den foreløbige kulmination for Skandinavismen, som i løbet af en snes år var blevet en magtfuld og inspireret bevægelse. Det begyndte spektakulært med Tegnér's laurbærkroning i 1829 i Lunds Domkirke af Oehlenschläger som Nordens digterkonge, og det fortsatte med historiske værker, tidsskrifter og poesi, hvor nordmænd, svenskere og danskere besindede sig på det fælles nordiske. I 1839 blev det første af mange nordiske naturforsker møder holdt i Göteborg, og samme vinter vandrede Helsingborgs borgere over Øresunds is for at bringe kostelige gaver og venskabsforsikringer til Helsingør.

I 1843 stiftedes Det skandinaviske Selskab i København, og spontane møder mellem studenter fra København og Lund førte til begejstrede akademiske stævner i Uppsala i 1843 og i København i 1845.

Skandinavismen var blevet en bevægelse for både eliten og de bredere lag, og nu havde kongerne åbenbart sluttet sig til den. »Arvefjendskabet« var blevet anakronistisk – også fordi de to riger havde mægtige og uberegnelige naboer at bekymre sig om. I København var det Tyskland, i Stockholm Rusland, og begge forhold kunne inspirere til enighed i Norden.

Dertil kom den personlige forståelse. Både Christian VIII og Oskar I havde i mange år været tronfølgere i en stærk monarks skygge. De havde som unge været feterede og frygtede som liberale idealister, og de havde, da de blev konger i moden alder, vist sig at være besindige og bekymrede værnere af den bestående orden. Mellem festerne havde de stof til mange gode, fortrolige samtaler, og de er sikkert også fundet sammen i bekymring for arvtagerne. Fritz og Karl var svære at tumle, og de slog revner i den glatte facade, som kongehus og hof helst skulle præsentere mod en yderverden i opbrud.

Fritz var den danske kronprins Frederik (VII), som i sine da 39 år havde gjort adskillige skandaler. To standsmæssige ægteskaber var endt i skilsmisse, men forholdet til figurantinden og modehandlersken Louise Rasmussen fortsatte trods al forargelse. Efter oprivende scener havde Fritz været forvist først til Fredericia og siden til Odense. Netop i 1846 var han blevet fritaget for sit disciplinære hverv som guvernør over Fyn. »Jeg vil ikke trænge mig ind på ham«, sagde Christian VIII resigneret til advarsler mod at give Fritz bevægelsesfrihed i hovedstaden.

Den 20-årige svensk-norske tronfølger, hertug Karl (XV) af Skåne blev endnu undskyldt af sin ungdom, men man havde mærket sig hans »bramfrie, ligefremme, stundom noget fri Væsen«, som ikke lod etiketten hindre livets nydelser. Han var den ældste af det svenske kongepars fem børn, og sammen med to af brødrene, den 17-årige Oskar og den 15-årige Gustaf fulgte han forældrene

Der eksisterer mange fotos af både Frederik og Karl, men kun på dette »visitkort« er de sammen. Det har været en privat erindring om et møde mellem to originale monarker. (Jægerspris).

nes Københavns-besøg på nært hold. De tre svenske prinser og den unægtelig noget ældre danske kronprins morede sig godt sammen, og Fritz blev taget med på sejltur til Malmø og til borgerbal i stadens Sct. Knudsgilde.

I forsommeren 1847 var Fritz på genvisit i Stockholm, hvor han fik en hjertelig modtagelse af hele kongefamilien, og hvor »et varigt Venskab mellem de nordiske Rigers Thronfølgere grundlagdes«. Bernadottefamilien havde humor og tolerance nok til at få Fritz til at føle sig velkommen og fri. Desuden var de alle en slags kunstnere – den danske kronprins tegnede, komponerede og havde »en ret behagelig Sangstemme og flere andre selskabelige Talenter«, mens de svenske prinser havde større evner: Karl var en mere end habil maler og »hans Digtergave var betydelig«. Oskar fantaserede følsomt på klaveret i sine frivagter som søofficer, og Gustaf, der døde allerede i 1852, havde virkelig kapacitet som komponist. Hans bedst kendte arbejde er sangen »Sjung om Studentens lyckliga Dag«. Besøget hos disse begavede og venlige mennesker fik stor betydning for Fritz, der i januar 1848 blev konge af Danmark og hertug af Slesvig-Holsten.

Trofaste forbundsfæller

I krigen 1848-50 hjalp Sverige-Norge danskerne med mægling og med troppestykker, der blev holdt klar til indgriben på Fyn og i Slesvig. Oskar I kunne i 1851 i en skåltale på Drottningholm tale om sin »broderlige Deltagelse« i Danmarks skæbne og udbringe et leve for »det ædle Danske Folk og den tapre Danske Hær«. Han kunne også – igen på Drottningholm – i 1856 hylde Frederik VII som »ikke blot den første, men den bedste Danske i Riget, sin Ven og trofaste Forbundsfælle, hvis velfortjente Belønning bestod i Sejr, Ære og Samtidens Beundring«. Den

svenske konge sluttede sin tale med de berømte ord: »Herefter er Krig mellem Skandinaviske Brødre umulig«, og der var dermed lagt op til nogle års svimlende drømme om en ny nordisk Margrethe-union.

De to hovedskikkelser i denne kulmination af 1800-tallets Skandinavisme blev Frederik VII og Karl XV, som i 1856 blev vicekonge af Norge, i 1857 regent i stedet for den svækkede Oskar I og endelig i 1859 svensk-norsk konge. Drømmene blomstrede på en række særprægede »konge-møder«, som ofte blev holdt på slottene i Nordsjælland, fordi Frederik VII kun lod sig drive

ind på Christiansborg, når det var uundgåeligt. Som prins havde han været en outsider ved hoffet i København, og nu afviste de samme kredse konsekvent Louise Rasmussen, som han i 1850 havde giftet sig med og ophøjet til lensgrevinde Danner.

Også for det svenske kongehus var Louise Danner et problem. Karl XV's dronning Lovisa nægtede at se dette »förfärliga Fruntimmer« og deltog ikke i besøgene, men Karl og hans brødre var tolerante og elskværdige – omend med en vis ironisk distance. Et eksempel på bernadotternes omtanke oplevede man i au-

gust 1856, da prins Oskar kom på visit på Frederiksborg som optakt til et officielt besøg den følgende måned. Oskar havde været på ferie i Nassau og »kiggede ind« på hjemvejen for at føre grevinde Danner til bords ved taflet i Frederiksborgs ridersal.

Unions-syner

1856 var et år, hvor synerne om en nordisk union fik næsten håndgribelig form. Efter Oskar I's tale til studenterne på Drottningholm fulgte mere begejstring, da Frederik VII gav festmåltid på Eremitagesletten for de hjemvendende danske og norske deltagere i Uppsala-mødet.

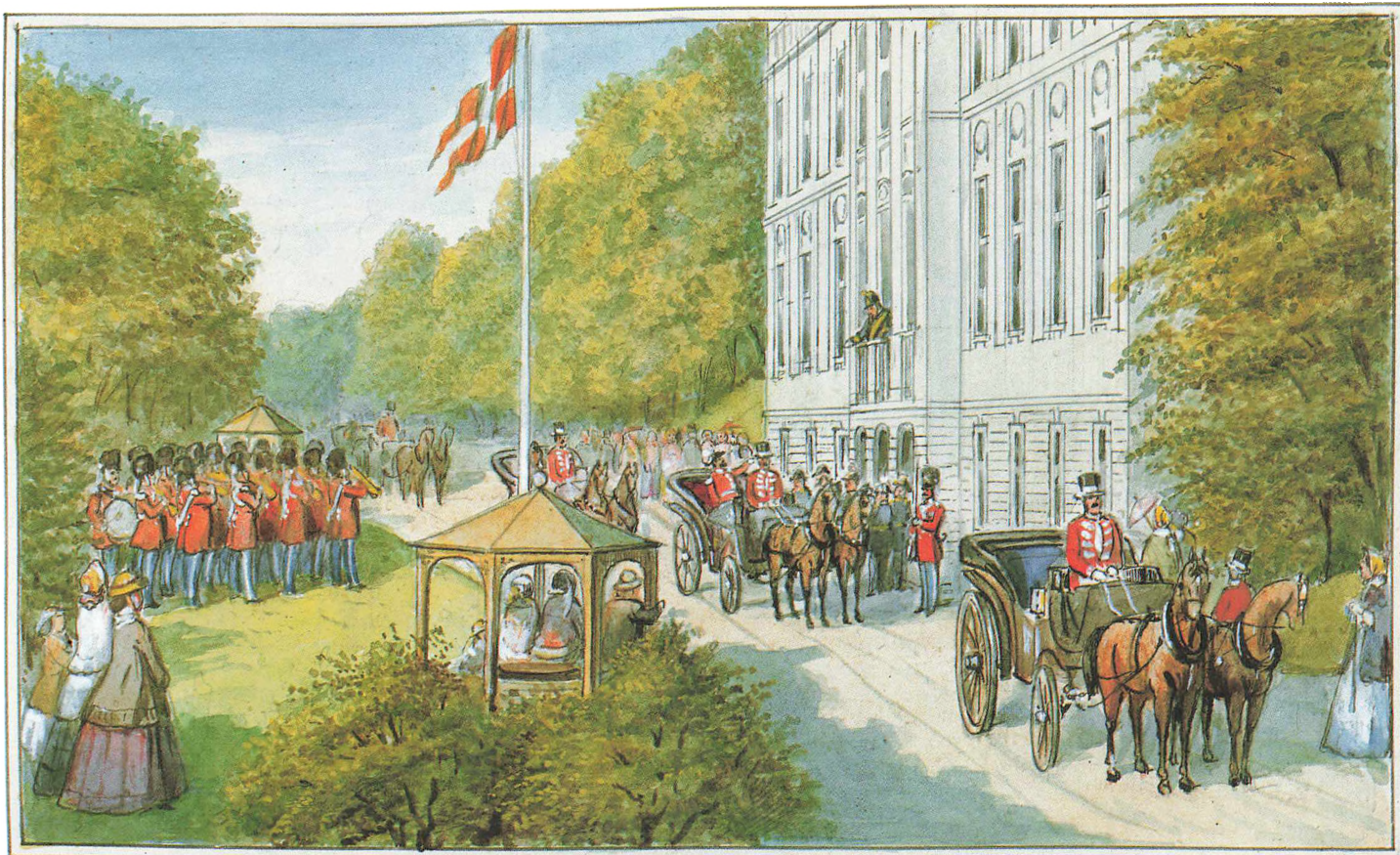
Stemningen var derfor forberedt, da dampkorvetten »Nornen« den 16. september stod Københavns havn ind med Karl stående på broen i fuld uniform som norsk vicekonge og med elefantordenens blå bånd over brystet. Han gjorde »ved sit smukke og kraftige Ydre overalt et meget gunstigt Indtryk«, og der var jubel i byen, da hofekvipagen kørte til modtagelse hos Frederik VII på Christiansborg. Siden red de to en tur i København og dens omegn, som Karl ikke havde besøgt siden 1846.

Besøgets officielle del omfattede festtaffel og fakkeltog af studenter til Christiansborg, festforestilling i Det kgl. Teater og endnu et gallataffel, før de to monarker den 21. september red til Frederiksborg og havde et mere privat samvær. Om aftenen var der »et glimrende Festtaffel ved Lys«, hvor Karl førte grevinde Danner til bords. Det var en triumf for både hende og Frederik VII, der var blevet påtvunget et hofreglement, som udelukkede hende fra officielle fester. Men det kunne Karl se stort på.

Den følgende dag afrejste Karl fra Helsingør til Helsingborg efter en sidste frokost på Kronborg. Slottet var kaserne, men Kongens Værelse,

Marienlyst Slot i Helsingør bliver 400 år netop i 1988. Det er grundlagt som Frederik II's lysthus ved Kronborg, men blev siden ombygget flere gange. Frederik VII skænkede i 1848 slottet – der endnu var hans personlige ejendom – til invalider fra Treårskrigen. Men det blev i stedet solgt og omdannet til kurhotel, forløber for det nuværende Hotel Marienlyst.

P. C. Klæstrup har tegnet kong Karls ankomst til frokost på Marienlyst i Helsingør den 10. juni 1860, mens Frederik hilser fra slottets beletage. Livgardens musikkorps spiller i parterrehaven med de nu forsvundne pavilloner. (Dronningens håndbibliotek).

indrettet af Christian IV i nordfløjen, var en statelig ramme for mange afskedsskåler. Bagefter måtte Frederik gå til sengs, »upasselig« efter de mange festdage.

Mødet styrkede Skandinavismen, men det var også en privat fornøjelse for de to konger, der havde meget til fælles. Ingen af dem kunne leve op til en victoriansk hofmoral, men Karl kunne med større behændighed holde elskerinde og nyde andre glæder. Forargelse viftede han af med en bemærkning om, at det svenske folk netop blev smigret ved »att se sina egna Fel och Laster vara kungliga«.

Ved kongemøderne tilbragte de mange timer alene eller med nogle få fortrolige. De spiste udsøgt, drak endnu bedre og »desenterade varandras mustiga Kvickheter, som ibland gick väl långt«. Frederik kun-

ne ikke tøjle sin fantasi, men fablede løs om krigerisk dåd og begræd sin moders ensomme død i Rom, 20 år tidligere. »Nu får du sluta upp att gråta, Frederik, och övergå till den rökta Ålens ändalikt i Stället«, sagde Karl.

På Fredensborg

I maj 1859 havde Frederik VII fået leveret sin smukke, nye skrueskonert »Falken« fra et værft i England, og han besluttede at prøve den på et togt til Stockholm for at »bringe sin Broder og Ven Kong Karl sin Lykønskning til Thronbestigelsen«. Han blev modtaget »paa den hjærteligste Maade« på Ulriksdal, hvor Karl og dronning Lovisa viste ham deres eneste barn, prinsesse Louise. Hun var »en smuk lille Pige, almindelig kaldet Sessan«, og hun skulle

mange år senere blive dansk dronning, gift med Frederik VIII.

Visitten blev et år senere gengældt med »Kongemøde paa Kronborg«. Søndag den 10. juni 1860 kom Karl med sin bror Gustaf til Helsingør, hvor »Marienlyst havde dækket Frokostbord i sin Sal«. Det gamle lystslot var nu blevet kursted, og kongerne kom til at besøge det længere end ventet. De skulle have kørt »vidt og bredt omkring i de skønne Skove og paa Kysten med de smukke Vuer, men Veiret havde forandret sig til en øsende Regn«.

Om aftenen var der gallataffel på Kronborg. Der blev fyret et mægtigt festfyrværkeri af over bastionerne og Øresund, og Frederik prydede sin »Broder« med den meget sjældent brugte orden, »Storcommandeurcorset i Diamanter«. Det kneb efterhånden ikke så lidt med at finde de-

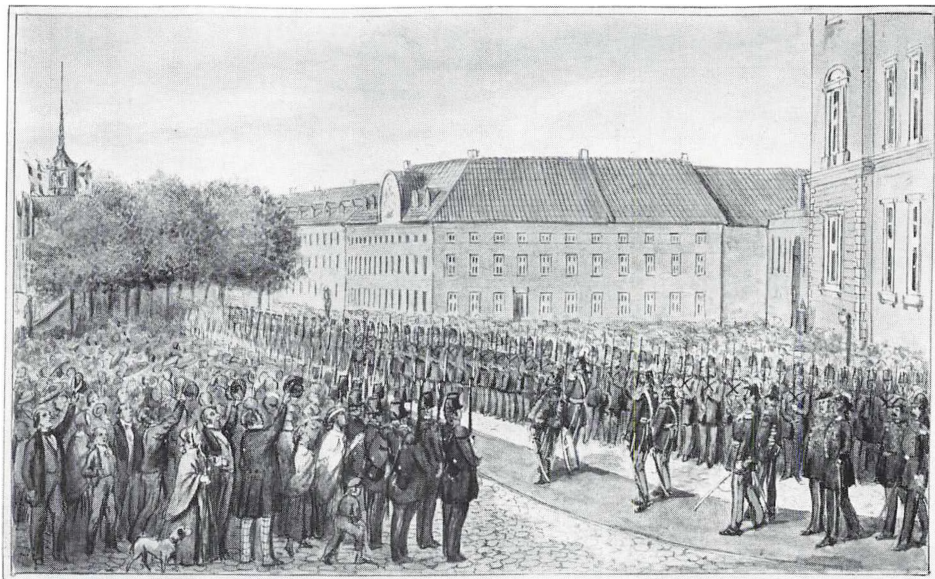
korationer, som monarkerne ikke allerede havde givet hinanden.

14 dage senere var Frederik VII med et fyrsteligt følge i Skåne for at følge militære manøvrer på Bonarp Hede, hvor de to konger »søgte at overtræffe hinanden i venlig Omgang med Folkene«. Frederik var blevet æresoberst for det skånske husarregiment og præsenterede det efter en faneindvielse, hvor han trods sin efterhånden store vægt red »smukt og dygtigt«.

På tilsvarende måde skulle Karl være æresoberst for den danske livgarde til fods. Det blev han ved et besøg på Fredensborg i sommeren 1862, hvor det forsømte slot oplevede en sidste glansfuld periode under en oldenborgsk konge.

Efter Frederiksborgs brand i 1859 blev Fredensborg – som kongehuset ikke havde brugt siden 1796 – sat i nødtørftig stand til vinteropholdet 1861-62. Det blev forstemmende. Grevinden var utilfreds og nervøs, kongen drak for meget, var ræd for spøgelse og frøs: »Kuppelsalen holder ogsaa hele Bygningen kold«, sagde han.

Fra denne mørke periode slog Fre-

P. C. Klæstrup har skildret et af højdepunkterne i Karl XV's besøg hos Frederik VII i 1862. Majestæterne går med følge ad den røde løber fra C. F. Hansens Christiansborg til Børsen, hvor Københavns borgerrepræsentation bød på middag. (Dronningens håndbibliotek).

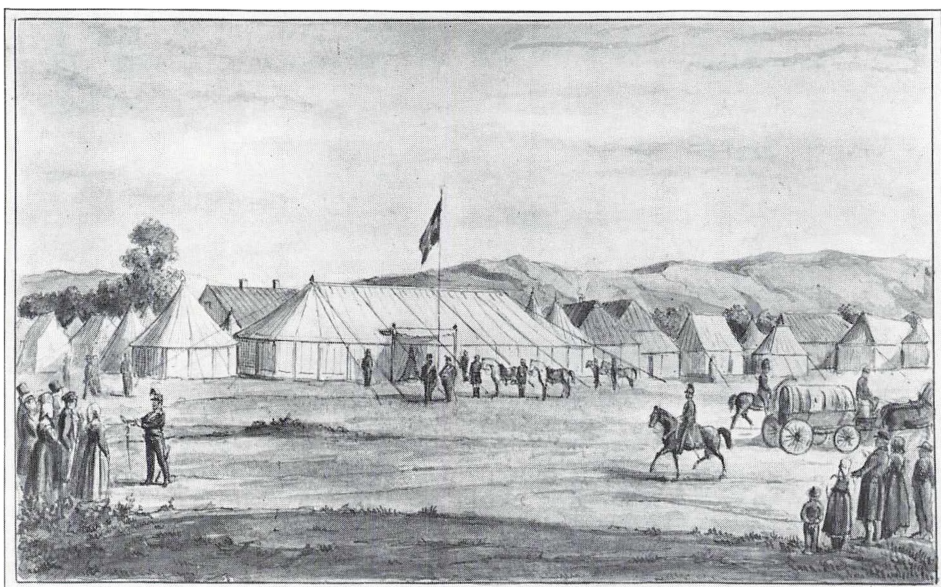
derik VII på mærkelig måde over i sikker og glansfuld repræsentation. Da det blev sommer i Fredensborg den 15. juni, modtog han deltagerne i et nordisk studentermøde i København til en overdådig frokost i Nordmandsdalen. Et voldsomt tordenvejr drev hen over slotsparken, men

»den indre Varme af Begejstring og Vin« var stærkere. Frederik VII kom ned fra slottet og lod ceremonielt en telegrafisk depeche afgå til Karl XV: »Vi ere tusinde i Tallet, som velsigne Dig. Din Broder og Ven Frederik«.

Den 17. juli kom Karl så selv, og han blev modtaget på kajen i Helsingør af Frederik, som havde krævet, at optakten til besøget skulle være privat og majestætisk. Kongerne red fra Helsingør til Fredensborg, hvor de blev modtaget af grevinde Danner, som stod alene på trappen. Ganske vist var nogle af de danske ministre på slottet, men kongen havde forbudt dem at vise sig – de måtte vente til besøgets officielle del i København næste dag.

Først var Karl – klædt i den danske livgardes røde galla med høj bjørneskindshue – dog nede at inspicere regimentet, som lå i bivuak i slotsparken. Om aftenen havde de to deres egen fest på Fredensborg, og næste dag red de til frokost på »Phantasiens Ø« i Præstevang ved Hillerød. Dette blev kongernes sidste muntre timer i Nordsjælland, men der blev også tid til drøftelser

Karl og Frederik står foran kongeteltet på Bonarp hede, og de hvide hingste står opsadlet til kongernes deltagelse i manøvrerne. I forgrunden forhindres den beundrende skånske almue i at nærme sig for meget til teltejren. (Dronningens håndbibliotek).

med konseilpræsident Hall om en nordisk alliance. Karl sagde, at han som konstitutionel konge ikke kunne indgå en traktat, men hvis Danmark virkelig kom i nød, »da ville det Svenske Folks Stemning være sikker«.

Besøgets københavnske del blev en strålende skandinavisk manifestation med frimurerfest på Frederiksberg Slot, middag i Børssalen med Københavns Borgerrepræsentation som vært og gallataffel på Christiansborg, hvortil de københavnske håndværkerlaug bragte et mægtigt fakkeltog. Laugsvæsenet skulle liberaliseres få måneder senere, så det var en epoke, der sluttede, da mestre og svende kastede deres fakler i bål foran Christiansborg. Flammerne oplyste zünftens faner og relikvier, da Nordens konger trådte ud på balkonen, modtaget af

jubelråb. Disse to personificerede Skandinavismen – og også dens epoke var ved at være forbi.

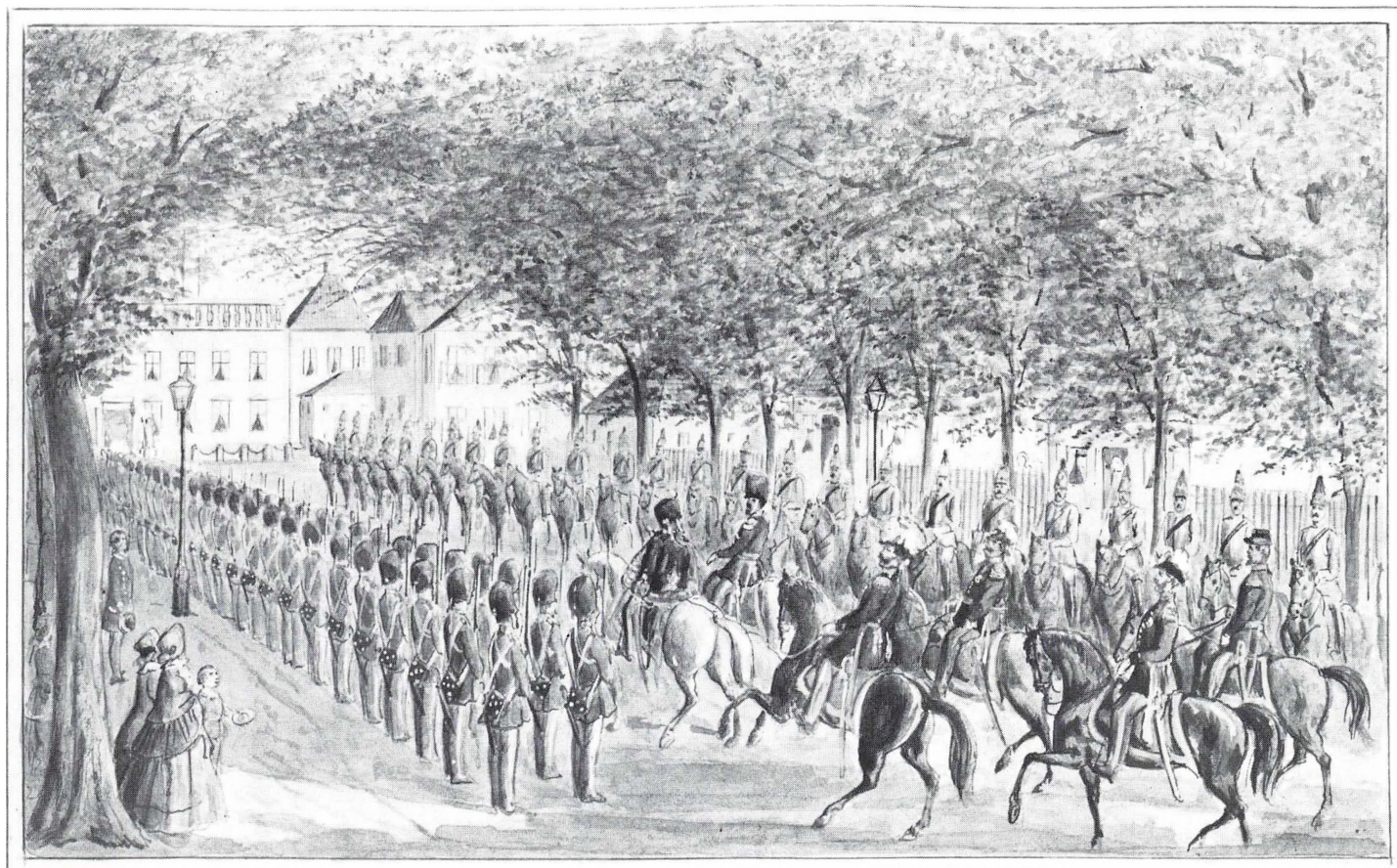
Der er ikke tvivl om, at Frederik VII og Karl XV har talt meget om en dynastisk union. Frederik VII havde jo ingen børn, og han var ikke begejstret for prins Christian af Glücksburg, som 1853 var udnævnt til tronfølger. Hele Europa havde godkendt den senere Christian IX's arveret, men alligevel tumlede begejstrede skandinaver med planer om et fyrstendømme af Holsten og Sydslesvig til ham, mens Nordslesvig og Danmark skulle indgå i en nordisk union med en Bernadotte-konge. Når Frederik og Karl drøftede sådanne syner, skete det, »at det Hensyn, der skyldtes den Danske Tronfølger, ikke altid strengt iagttoges«.

Den nationalliberale danske re-

gering, der så en krig med Tyskland om hertugdømmerne blive mere og mere uundgåelig, håbede mindre på en union end på en militær alliance. Allerede tidligt i 1850'erne havde Oskar I foreslået en traktat med et Danmark-Slesvig, frigjort for Holsten, og denne tanke blev drøftet med stor begejstring af politikere og konger.

Da Frederik VII i november 1863 døde på Glücksburg Slot ved Flensborg, var ingen af de skandinaviske drømme blevet virkelighed. Den svenske regering havde i virkeligheden opgivet enhver indgriben i den krig mellem Danmark og Preussen-Østrig, som udbrød i februar 1864, og Karl XV var den eneste, som ikke havde erkendt det. Han lovede at komme Danmark til hjælp med en hær på 12.000 mand, men det var et løfte, der ikke kunne holdes.

I juli 1862 hentede Frederik sin »Broder« Karl i Helsingør og red med ham de 1½ mil til Fredensborg. Foran slottet blev de modtaget med parade af både hest- og fodgarden. (Dronningens håndbibliotek).

Fredensborgs særprægede mæcen

Af Ruby Marshall Walmsley

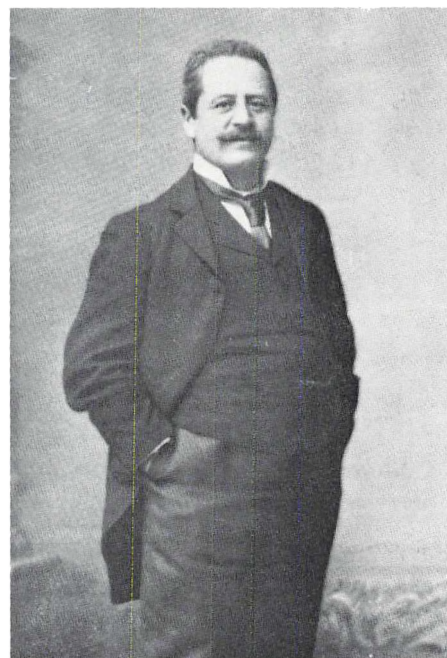
Da den rige grosserer Francis James Zachariae i 1899 bosatte sig i Fredensborg, blev der indvarslet en ny epoke for den lille slotsby. Og som personlighed er han helt uden sidestykke!

Fredensborg havde sovet Tornerose-søvn siden enkedronning Juliane Maries død på slottet i 1796. I hovedstaden havde enkedronningens ry været blodpletet siden henrettelsen af Struensee og Enewold Brandt, men herude havde hun været afholdt og vitterlig gjort meget godt. Det var efter råd fra livlægen, hun inviterede skuespillerparret Rosing herud på rekreation. Livlægen boede selv herude på »Urbanslyst«. Fra Kongevejen ser vi stadig den fornemme allé, der fører ind til ejendommen. I dag hedder den Tul-

struplund og er kommet i søgelyset, fordi Erik Brandt dér vil skabe et museum for moderne dansk kunst.

Michael Rosing havde købt hus i Fredensborg i 1793. Han havde arvet 3.000 rdl. efter baron Boltens søn, som var hans store beundrer. Men allerede i 1780'erne var Rosingerne ofte i Fredensborg, hvor de gav forestillinger på slottets teater.

De fattede kærlighed til stedet og kom igen sommer efter sommer. Og med dem fulgte deres talrige slægtninge og store venneskare. Fredensborgs kunstnertradition blev således

Grosserer Francis James Zachariae (1852-1936) Fotografiet er fra 1894 – det år, han købte Skandsebakken ved Hillerød.

grundlagt af Michael og Johanne Cathrine Rosing og deres efterslægt Wiehe'rne – af Elith Reumert betegnet vor danske skueplads fornemste skuespillerdynasti.

Og kontinuiteten sikredes, da August Bournonville modtog dramatisk undervisning, iøvrigt som Rosings sidste elev, inden han helligede

Efter »41 Aars Kamp« for at bevare udsigten fra Skandsebakken ved Hillerød, fandt indvielsen som »offentlig Udsigtspark« sted i 1935. Til lejligheden udgav Zachariae en lille publikation med navnet »Skandsebakken«, hvorfra disse humørfyldte billeder er hentet. Zachariae's egen billedtekst lyder som følger:

»Fra de utallige Udflugter i de 40 Aar med mine Venner til Skandsebakken bringer jeg herved nogle Minde-Billeder. – Personerne på dette Billede, som stammer fra 1904, er fra venstre: Prof. H. Wenck, Fru Olaf Poulsen, Fru Johanne Blad, Olaf Poulsen, Prof. Wilh. Østergaard, Forfatteren Elith Reumert, Kammersanger Peter Cornelius og Postmester Einar Holbøll, samt i anden Række: Overlæge Rasmus Nielsen, Prof. Edmund, Redaktør Frederik Hansen (»Vort Land«) og Etatsraad Carl Holten. Bagest ses jeg byde Selskabet Velkommen«.

sig dansekunsten. En smuk villa i Slotsgade bærer stadig Bournonvilles navn. Han købte den i 1850, og her i Slotshaven digtede han i koleraåret 1853 sin dejlige ballet »Et Folkesagn«.

Denne tradition ønskede den dynamiske Zachariae at videreføre, og han havde de bedste forudsætninger for at tilføre den nye stimuli. Han var født i 1852 som søn af en dansk læge og en vestindisk mor. Efterhånd havde han ifølge egne udtalelser arvet sin store energi. Zachariae lagde aldrig skjul på egen værd, men han havde sandelig også resultater at fremvise. Mange rigmænd har flirteret med kunst og kultur – han var en sand elsker deraf.

Sin store formue havde han tjent på et herreekviperingsfirma på Kulortvet. Han var levende interesseret i København og byens historie. Med fin forståelse for dens topografiske billedskat udgav han »Før og Nu«, der skulle blive forgænger for vore dages store værk: »København – før og nu og aldrig«.

I Fredensborg tog han hurtigt tøj-

lerne i sin myndige hånd som formand for grundejerforeningen. Når et større foretagende skulle gennemføres, forstod han at fremskaffe midler og supplerede gerne af egen lomme, når det var nødvendigt. Fredensborg kunne således takke ham for sit første elektricitetsværk.

Men Zachariae var samtidig forretningsmanden, der mesterligt forstod at få noget igen, når han gav noget væk. Hans arbejde i grundejerforeningen og hans iver efter elektricitet skal også ses i lyset af, at han år 1900 havde købt Ole Udriders store grund på 16 tdr. land. Og uden elektricitetsværk var hans udstykning af grunde ikke meget værd.

Han stillede en såre menneskelig betingelse: Lyset måtte den førsteften kun stråle ud fra hans villa!

Da han første gang besøgte Skandsebakken ved Hillerød, følte han, at han måtte erhverve dette område og få det fredet. Og det lykkedes ham virkelig at købe det den samme dag.

Med rette kunne han notere: Veni Vidi Vici. Han sørgede for nye vogne til Nordbanen – de kørte der i man-

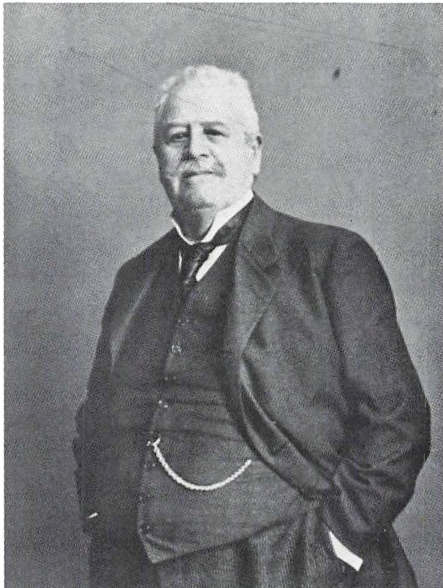
ge år under betegnelsen Zachariaes vogne. Når her var residens, besøgte kongen ham og udnævnte ham ved en sådan lejlighed til Fredensborgs brygger Jacobsen.

Jeg har min viden fra Fredensborgs historiker con amore Valdemar Seeger. Som barn lyttede jeg begejstret til alt, hvad han fortalte. Han var en højt begavet journalist. Mange år efter hans død har doktor phil. Jan Steenberg over for mig udtrykt sin fulde anerkendelse af alt, hvad han skrev. Valdemar Seeger kendte Zachariae som den grand seigneur, der gav pragtfulde sommerfester for kunstnerkredsen i Villa Paradise, hvis have gik fra Helsingørsvej helt hen til Slotsparken. Men Seeger vidste også af erfaring, at det kunne være en blandet fornøjelse at spise helt privat hos ham en vinteraften, hvor der blev sparet på kakkelovnsvarmen. Der var hundekoldt i Paradiset! Under hele måltidet stod grosserens tro faktotum bag hans stol, og så lød parolen skiftevis: Jensen – frakken på – Jensen frakken af.

Disse to fotografier er taget på Skandsebakken 1900. Zachariae, der står yderst til højre, får selv lov til at levere billedteksten:

»Den gamle Dame giver et Indtryk af, hvor ranke gamle Damer var den Gang, – hun var 76 – og deltog til sin Død i 85-Aars-Alderen i alle Udflugterne til Bakken. Det var »Ego«s Moder, efter hvem den »Ego« medfødte store Energi er arvet«.

Grosserer F. Zachariae fotograferet i 1920'rne.

Zachariae havde haft det held allerede i soldatertiden at slutte livsvarigt venskab med skuespiller Olaf Poulsen, der skulle udfolde sig som scenens lysende komiske geni. Det slog intet skår i venskabet, at den store Olaf i skuespillet »Forretning er forretning« karikerede Zachariae, så hele København jublede af grin. Olaf Poulsen var det naturlige midtpunkt ved alle Zachariae's festarrangementer herunder skovturene i Gribskov. Når herskaberne havde lejret sig i det grønne, blev de opvartet af stuepiger i sort og hvidt og underholdt af Studentsangerne – naturligvis i ærbødig afstand!

I 1909 mistede Zachariae sin højtelskede mor, og han erhvervede da med megen besvær $\frac{3}{4}$ tønde land fra præstegården, hvor han lod sit familiemausoleum opføre.

Asminderød kirke, sognets eneste middelalderbygning, ejedes af to svenskere. Den var i slemt forfald. Der fandtes intet ligkapel, ligene hensattes i et kulrum. Disse skandaløse forhold fik Zachariae til at foretage sit måske mest ejendommelige udspil. Han købte kirken!

Vi kender regnskabet fra Zachariae selv: Prisen til de svenske ejere

var 47.000 kr. Men hertil kom ca. 38.000 kr. til istandsætning af både kirke og kirkegård samt opførelse af et ligkapel.

Det er blevet påstået, at Zachariae gav kirken til menigheden. Men hans eget regnskab oplyser, at han skænkede 22.469,68 kr., immervæk et anseeligt beløb! Herudover var der en prioritet på 20.000 kr., og resten af pengene, ca. 43.000 kr. blev indsamlet blandt menigheden.

Når Seeger fortalte mig om Zachariae, nævnte han ofte, at hans motto var: Sødt i eftermæle.

I overensstemmelse dermed oprettede han legater. Således stammer de penge, der på Olaf Poulsens fødselsdag tildeles kunstnere, fra Zachariae. I sine sidste år ringede han ofte Seeger op sent om aftenen, han var angst for døden. Men i erkendelse af det uundgåelige, havde han fastlagt sit livs sidste store arrangement. Når han var stedt til hvile i sit mausoleum, skulle hans store villa stå tom i 25 år. Dette blev overholdt.

Men selv en finansmand som Zachariae kunne ikke forudse inflationen. Gravstedlegatets midler kunne ikke i længden forslå til mausolæets vedligeholdelse. Og menighedsrådet gjorde det særdeles klart, at man

ikke agtede at ofre penge på Zachariaes gravmæle, nedrivning truede. Såfremt Bevaringsforeningen da havde forholdt sig passiv, havde den mistet selve sin raison d'être. I 1984 gik vi på barrikaderne. Bestyrelsens bygningskyndige afgav skøn over, hvad restaurering ville koste, og så begyndte min lange vandring for at skaffe de mange nødvendige penge. Jeg mindes en regnfuld efterårsdag, hvor jeg dødtræt var nået til provsten og indledte vor samtale med følgende uheldige salut: Jeg render fra Herodes til Pilatus! Provsten så let forundret ud. Sagen blev af Kirkeministeriet forelagt landets højeste sagkundskab, kongelig bygningsinspektør Fredslund og Nationalmuseets magister Harald Langberg, der fandt anlægget i sin helhed bevaringsværdigt, af stor lokalhistorisk værdi. Og endelig bevilgede Kirkeministeriet en halv million kroner. Under ledelse af vort bestyrelsesmedlem, arkitekt Peter Stephensen blev mausolæet og ringmuren restaureret og prydet i dag kirkegården i gedigen fornemhed.

Lad så blot andre have adelsepitafier – her hviler den rige skrædder ved siden af den gamle kirke, han personlig reddede.

Zachariae's familiemausoleum på Asminderød kirkegård. Takket være Bevaringsforeningens indsats er den gedigne bygning og ringmur nu blevet restaureret – så grosserer Francis James Zachariae fortsat kan befinde sig »sødt i eftermæle«.

Nogle erindringer om min far

Af Karl Nielsen

Tidsmæssigt er vi i 1920'erne, og vi hører en herlig nordsjællandsk sprogmelodi for vort indre øre, når personerne taler til hinanden.

Far var oprindeligt udlært skomager, tvunget i lære som 15-årig på grund af et brækket ben.

Da så læretiden var overstået, var benet også kommet sig så meget, at han var i stand til at påtage sig alt almindeligt arbejde.

Hans hu stod til landbruget, men inden han i 1925 nåede at erhverve en ejendom selv, måtte far tage, hvad der nu bød sig.

Det var både nogle år som bondeka'l, »banebørste« ved anlægget af Hornbæk-Banens forlængelse, teglværksarbejder og meget andet.

Senere, efter at det var begyndt at gå stærkt ned ad bakke for de små landbrug, blev far brøndgraver, men inden da havde han også fået lært at tække med strå og rør. Man sagde dengang, at »nitten håndværk var tyve ulykker«, og det kom næsten til at passe i fars tilfælde.

Far fik altid lært at gøre et stykke arbejde, så han kunne være det bekendt. Måske det var denne omhyggelighed, der blev – om ikke hans ulykke – så dog skyld i, at vi hjemme aldrig havde mere end lige fra hånden og i munden.

Tækkere nutildags bruger som regel en krumnål, når de syr strået på. En sådan kunne far også godt bruge, men han foretrak, at der var en mand inde på loftet til at tage

mod nålen, som det hed. Det vil sige, at når tækkeren stak nålen ind under lægten, skulle hjælperen stikke den tilbage ovenover, og helst lidt til venstre, således at tråden kom til at krydse det foregående sting.

Meget af dette tækkearbejde foregik på gårdene, og mange steder stillede bonden en karl til rådighed som hjælper. Men var det en mindre gård, var bonden tit alene, måske ældre og ikke i stand til at kravle rundt inde på hanebjælkerne. Så måtte far selv have en hjælper med, og det var i de allerfleste tilfælde den stedlige klokker – eller kirkebetjent, som det senere er kommet til at hedde.

Det var almindeligt, at de fik madden der, hvor de arbejdede, og en dag tækkede de på en lille ejendom mellem Villingerød og Havreholm.

Da de den første dag kom ind til middagsbordet, sagde Anna til sønnen Niels:

– Du kan nok sætte kærnemælksuppen hen, når I er færdige med frikadellerne? Jeg skal ud og malke.

Jo, det skulle Niels nok.

Man spiste med god appetit, men havde far og klokkeren kendt en smule mere til Annas kvalifikationer i et køkken, er det muligt de havde taget en kende mere forsigtigt til frikadellerne!

På sølvbryllupsbilledet fra 1937 er det mine forældre i forgrunden, og ham den lange i baggrunden, det er mig.

Da man så er færdige med første ret, og Niels akkurat har fået sat gryden med næste ret på bordet, kommer Anna ind fra malkningen. Hendes hænder bærer umiskendelige tegn af, hvad hun har været beskæftiget med, for der sidder striber af komøg op mellem fingrene. Uden smålige hensyn hertil rager hun med den ene hånd ned i gryden, rører lidt rundt, mens hun samtidig spørger: – Er'en nu orn'lig varm?

Niels spiste troligt videre, mens far og klokkeren blev hurtigt færdige – til Annas store forbavselse –!

Ved en anden lejlighed var de ude i samme ærinde, også på en mindre landejendom i den modsatte ende af »Rusland«.

Det var et halvgammelt ægtepar, der residerede her, og som med-hjælp havde de en sekstenårig ung mand, som egentlig var rask nok – men han havde ikke været med, da nogle af de større opfindelser blev gjort! Far *havde* prøvet at have ham til at tage mod nålen, men end ikke dette simple arbejde kunne han klare helt tilfredsstillende. Derfor

måtte Carl Larsen med, også her.

En dag man kom ind til frokost, havde Stine kogt sild. En ret, der var meget almindelig daglig kost på landet i de år. Stine var kendt for sin meget store sparsommelighed. Man sagde, at hun ikke nænnede at æde sig mæt, og at manden, Hans Christian såvel som knægten, William, heller aldrig blev rigtig mætte. Der var kogt hele to stykker sild til hver af de voksne mænd, mens Stine selv og William skulle nøjes med ét stykke. William fik end ikke lov til at sidde med ved bordet, men måtte finde sig til rette henne på et trappetrin. Så siger Hans Christian pludselig:

– Er der ikke en af jer man’er, der kan spise det stykke sild, for jeg kan ikke spise det?

Her er det nok mest rigtigt at sige, at han ikke turde for Stine!

– Jo, det vil jeg gerne, siger William og skynder sig hen for at redde det ekstra sildestykke.

Men Stine var hurtigere:

– Jarh, vil han ikke ha’ det, ska’ vi da ikke tvinge ham til å ta’ det – hvorefter hun snuppede sildestykket for næsen af den meget skuffede unge mand. Det kunne gøre nytte ved en senere lejlighed.

Eller da de samme to var på tækearbejde på et skovløberhus ude ved Esrum Sø, hvor der var unge folk. Manden var nødt til at passe sit arbejde i skoven, selv om der var tækere derhjemme.

Nu var der lige sket familieforøgelse – den førstefødte – så skovløberkonen var stolt som en hane på en mødding, over det velskabte drengbarn.

En dag, da den lille lige var blevet »puslet«, klar til at lægge hen, måtte hun da lige præsentere vidunderet først:

– Se her Niels Peter, sagde hun til far, kan du lave sådan én?

– Ja-eh, det kan jeg vel nok, men skal det være lige med det samme, for så kommer jeg til at give Carl

besked om at vente lidt, svarede far.

Madammen blive ildrød i kammen, og skyndte sig ind – smækken-de døren efter sig.

Senere på dagen, da hun var kommet en smule til sig selv, viser hun sig igen, mens hun tilstår:

– Der havde du nær gjort mig svar skyldig, men jeg var vel selv ude om det. Hvorefter der ikke blev talt mere om den ting.

Samme klokke, som far havde til hjælp, var kendt for at have en stor børneflok.

En gang, da de tækkede for en af tidens »gullaschbaroner«, en københavner, havde denne også hørt om de mange børn Carl Larsen havde.

– Larsen, er det rigtigt, at De har så mange børn, som der siges? ville han vide en dag.

– Jeg ved jo ikke, hvad folk siger, svarede klokkeren, i overensstemmelse med sandheden, men nogle stykker er der da.

– Jamen, svar mig nu ærligt, hvor mange børn har De egentlig?

– Jeg har seks, og et halvt dusin, svarede klokkeren rask.

– SEKS OG ET HALVT DUSIN? det må da være umuligt!

– Det er det ikke, for jeg har tolv børn, det *må* da være seks, og et halvt dusin!

– Nå-eh på den måde, ja det kan der måske være noget om.

Københavneren var tydeligt imponeret, men havde fået sin spørgelyst stillet!

På hovedgaden i Esrum var der en lille manufaktur- og trikotageforretning, som vist forøvrigt er der endnu. Den daværende indehaver var en ældre dame, der hed Line. (For børn er voksne som regel altid ældre). Jeg mindes ikke at have hørt hendes efternavn, ej heller, om hun var enke eller gammel-jomfru.

Samme Line handlede med alt inden for branchen, opkøbte gamle

klude af uld eller bomuld, hvad der var helt almindeligt i de dage. Genbrug er således ikke noget nyt fænomen, men kun en svag skygge af, hvad der dengang var almindeligt på snart sagt alle områder. Så godt som alle husmødre havde en sæk stående, hvori de samlede det kasserede. Man fik mest for de heluldne klude, så det var om at samle dem for sig selv.

Det kunne knibe for bønderkonerne at få manden til at stille et køretøj til rådighed for transport af disse kludesække, når de var fulde. Derfor havde Line selv anskaffet sig et lille hestekøretøj, så hun kunne hente disse sække i oplandet. Det var en ganske lille fjedervogn, hvor der vel ikke kunne være mere end fem-seks sække, når der også skulle være plads til agestolen, hvor Line selv tronedede. Trækkraften var en lille islandsk hest, der for det meste selv bestemte farten. Dertil havde Line en hund, der hed Vasse.

Det er svært at forklare, hvilken afstamning denne hørte til. Den må allermindst være fra et ottevejskryds! Men arrig som en foxterrier var den, og når Line kørte ud, havde Vasse altid plads bag i vognen, hvor den gøede, snerrede og bed efter alle forbipasserende.

Hvis nogen skældte ud over dette uvæsen, fik de Lines hvasse tunge at føle, hvis de da ikke var så nær, at hun kunne nå dem med piskan. Vi unger havde vores sjov med at drille »Vasselinen«, som den samlede ekvipage selvsagt hurtigt kom til at hedde, mens vi samtidig måtte passe på at holde os i behørig afstand af piskan!

Vejene dengang var ikke ret brede, og Line havde den vane altid at køre lige midt på den smalle vej, så det var næsten umuligt, selv for en cyklist at overhale køretøjet, uden at blive snuppet i armen af Vasse.

Nu kørte Line så godt som altid ud om morgenen, inden hun skulle åbne i butikken, og det var også på

den tid, de allerfleste skulle til deres arbejde.

En overgang havde far og klokkeren deres tækkearbejde, så de skulle igennem Esrum om morgenen, og selvfølgelig kom de næsten hver dag ud for at skulle overhale Vasseline, med alt hvad dette indebar.

Da det nu så ud til at skulle gentage sig for tredje eller fjerde gang, og Vasse *havde* indtaget sin angrebsposition, sagde klokkeren:

– Nu ska' dette her fane' me ha' en ende. Hold dig lidt tilbage til der bliver plads, så skal jeg »ondulere« Vasse.

Klokkeren ventede, til der blev en lejlighed, hvor en cyklist kunne overhale med nogen sikkerhed for ikke at køre i grøften. Vasse var parat, med snuden langt udenfor vognfadingen, kun ventende på bid.

Idet klokkeren nu passerer køretøj, driver han med den ene knyttede hånd køteren sådan en på buelampen, at den snurrer halvanden omgang rundt om sig selv og giver et par forfærdelige hyl fra sig! Inden Line får samlet sig selv og pischen sammen, er både klokkeren og far forbi vognen, og de må nøjes med Lines beskidte kæft.

Episoden havde imidlertid den gavnlige virkning, at Vasse for fremtiden blev bundet, så den ikke kunne nå ud over siden på vognen, og med den for hunde så karakteristiske evne til at huske, krøb den så langt over i den modsatte side, som den kunne komme, hver gang den så klokkeren nærme sig vognen. Den skulle ikke have flere øretæver!

Far var ikke så lidt af en spøgefugl og gik ikke af vejen for at dreje en og anden en knap, hvis han kunne komme afsted med det, selvfølgelig i al uskyldighed, forstås!

Fars »læremester« i brøndgravning, Frants, havde en lille islænderhest til brug for at pløje disse græstørv op og til at transportere dem til stedet, de skulle bruges.

Hesten, Lotte, blev tøjret på græsset ved siden af, mens man læssede græstørv på vognen. Men Lotte havde en egen evne til altid at smøge grimen af sig, næsten ligegyldigt hvordan Frants lagde den på. Når så Frants skulle indfange Lotte igen, var det et helt teater, for når og hvis han var nået næsten helt hen, så han kunne tage krikken i pandedusken, drejede Lotte sig blot en kvart omgang og luskede ganske stille et andet sted hen.

Dette kunne godt gentage sig både fem og seks gange, og Frants var til tider så arrig, at han fnyste, men desto mere drillede Lotte ham. Far drillede ham også med hans »hestetække«, eller mangel på samme.

– Kan du gøre det bedre, skulle du kraft spille mane' me gøre det, mente Frants.

– Det tror jeg nok jeg kan, mente far, hvorefter han luskede hen i nærheden af Lotte, og uden at Frants så det, fiskede far et stykke brød op af lommen.

Lugten af brød kan ingen hest modstå, og da Lotte kom for at få sin godbid, kunne far i al stilfærdighed lægge grimen på hende. Frants fandt aldrig ud af det med brødet!

Men ellers forsømte han aldrig nogen lejlighed til at fremhæve Lottes mange dyder. Der var således næsten ingen grænser for, hvor stærkt denne kluntede uldbuk kunne løbe! Altså når Frants skulle sige det. En dag fik far lokket Frants med på et væddemål om at kunne løbe fra Lotte. Væddemålet gjaldt sædvanligvis øl til frokost.

Far og Lotte blev stillet op i startposition, og Frants giver startsignalet ved at give Lotte et svirp over lænden med pischen, så den stikker i rend.

Far begyndte også at løbe, bare i modsat retning.

Det tog lidt tid, inden Frants fik taget sig sammen til at protestere, men far holdt på, at der ingen tale havde været om *hvilken* vej han

skulle løbe, når bare han løb *fra* Lotte.

Frants måtte betale øllet!

Det *kunne* dog hænde, at det var far, der måtte trække det korte strå, for han var ikke den eneste »Lurifax« på egnen.

Jeg har senere fået historien af ham, der én gang for alle »lurede« far, som selv »glemte« at fortælle om denne tildragelse. Det var en nabo til Frants, der havde de samme fritidsinteresser som far, nemlig jagt og lystfiskeri, hvorved de blev temmelig nære venner – med alt hvad dette nu kunne indebære.

Far undså sig nemlig ikke for også at »snøre« sin jagtkammerat, hvis lejlighed bød sig. Denne lod dog til at tage det hele med godmodighed. Indtil ...

Far havde en lille båd liggede i Esrum sø – kun en jolle, hvor der højst kunne være to-tre mand. En søndag eftermiddag havde far og hans ven, der var gartner i det civile liv, været på fiskeri og var ved at lægge til land igen. Far stod op og stagede det sidste stykke med den ene åre, mens gartneren var ved at ringle snøren sammen.

– Hvem fa'en er nu det, der kommer storkende dér henne? udbryder han.

Uden at ane uråd drejer far sig en halv omgang, for at se den »kommende«.

Lige i det samme er det, at Chr. Olsen »kommer til« at træde et skridt til siden, ikke meget, men nok til at den lille båd får slagside, og far går lige så stille baglæns i baljen. Der var kun en lille halv meter vand, men det var mere end rigeligt til at blive gennemvåd.

– Det må du s'gu undskylde, sagde gartneren, men min fod gled på spanten da du drejede dig, og det gav et sæt i båden.

Far kunne ikke modbevise påstanden, men han undlod fremtidig at lave flere numre med gartneren!

Et dystert 100 års minde

Af Gotfred Rasmussen

Halsnæsfiskerne kom ikke sovende til det. Det tog mange dage at lave et fiskedygtigt garn, og hele familien hjalp til. 1888 med »Vibevinteren« blev et skæbnsvangert år.

Den sidste dag i februar 1888 sejlede 47 Halsnæsfiskere i syv sejlbåde mod Anholt.

Søtungen lokkede. Den var blevet en »Herrefisk«, en eftertragtet fiskesort, der ikke alene i dag ses på restauranternes menukort, men også dengang var en eftertragtet spise, som gav klingende mønt – selv Tyskland var aftager.

Lynæs-kromanden Niels Væver havde tidligere forsøgt sig med at sende ispakkede tunger til Tyskland, og forsøget faldt så heldigt ud, at han på Fiskeri- og Industriudstillingen i Kiel blev hædret med diplom for det ispakkede produkts fine kvalitet.

Peter Madsens bådebyggeri ud til Stejlepladsen i Lynæs. Trods bådebyggeriets beskedne udseende uden store byggehaller og kraner (der byggedes i det fri) kom Peter Madsen til at præge Halsnæsflåden med sødygtige og velsejlende både.

Nu var der grønt lys for eksporten. I kromandens gamle regnskabsbøger, støder man på navne som: Ferdinand Kretschmer, Berlin, Ludwig Grün, Hamburg og Theodor Föh, Eckernförde. Ja endog Salmønsen, Londons Fiskemarked, Billingsgate er med på siderne. Tungefiskeriet var blevet et valutaskabende erhverv.

Når man ser Niels Hansens afregninger fra »Bdrd. Triers Vekselsbank« på Højbro Plads, studser man over kursen på den tyske mark – 89 øre! Det lyder som sød musik for det valutahungrende Danmark i dag.

Forsendelsen foregik i vidjekurve,

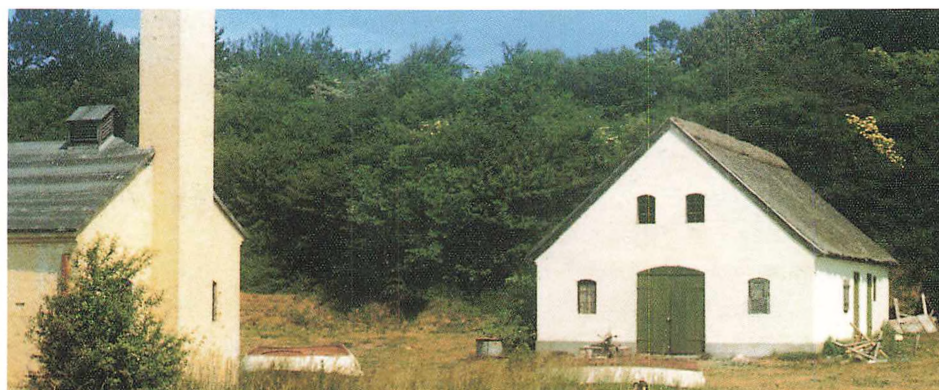
der blev flettet af de indsatte i Horsens Tugthus. Tungerne blev stillet på højkant på et lag knust is og fik et forsvarligt lag over sig, inden låget på kurven blev syet fast med sejlnål. Kurvene var forsynet med to hanke og målte 1 m × ½ m og 30 cm i højden, og de kunne rumme ca. 50 kg.

Tungefiskeriet blev et fiskeri med fremtid i. Det var et i høj grad sæsonpræget fiskeri. Der kunne i den korte periode »på forårslyset« tjenes op til 6-700 kroner pr. mand, måske endog mere. Men tungen var en lunefuld fisk. Det var ikke hver nat, »den gjorde gavn«, som det hedder i fagsproget. Til sammenligning kan nævnes, at da lærer L.C. Larsen i 1892 tiltrådte embedet i St. Karlsminde skole, begyndte han med en årsløn på 800 kr. plus indkomsten af skolelodden.

Endnu står ved Lynæs Havn det gamle, stråtækkede »Ishus«, hvor naturisen blev opbevaret i de tørve-smuldsisolerede bokse. Mange hæn-der og heste var i sving, når man »isede« på omegnens moser og tørvegrave.

Men 1. marts 1888 blev en katastrofe for fiskerlejernes befolkning! Man satsede som spillere ved rouletten og håbede. Da man for god vind strøg

Bygningen til højre er *Ishuset*. Gennem porte kunne køretøjerne bakke ind i pakkerummet og få læs. Isværkerne samt forbud mod brug af naturis gav det nådesstødet. Men Lynæs Fiskeriforening reddede i sidste øjeblik huset fra forfald ved at indrette og udleje seks redskabsrum. Til venstre ses *Barkehuset*. Det blev opført under 1. verdenskrig med Lynæs Havn som bygherre. Her blev redskaberne kogt og imprægneret i et afkog af egebark – man »barkede«. Senere blev egebarken erstattet af et oversøisk garvestof.

Den ældste bådtype, som her ses udfør Hundested Havn, var åben, uden dæk og med sprydsejl. Billedet er fra trælasthandler Sophus Brammers billedsamling og er malet i 1870 af C. Echardt.

mod Anholt, anede ingen noget om udfaldet.

Fiskeriet blev drevet som partsfiskeri. Var besætningen på fem mand, deltes i seks parter. En part til båden, så bådejeren strøg to parter.

Hver fisker stillede med 16 garn og tilhørende »flagbøjer«. Hvert garn blev »stenet« med 64 sten, anbragt i slynger på undersiden med mellemrum og nedlagt på bakker – »Garltrugene«. Fremstillingen af garn var dengang i høj grad en hjemmeindustri. Det maskinbundne net kom senere til fra Skotland. Før man havde et fiskedygtigt garn, var der brugt mange timer. Det første råmateriale var hør, ofte hjemmelavet. Den lagde beslag på arbejdstimer – skulle gennem mange processer: rødning, skætning, brydning, for så via spinderokke at ende som den hårfine tråd.

Så blev det familiemedlemmernes tur, uanset alder. Ved tællelyset, eller i bedste fald petroleumslampen, blev garnet til. Knude for knude blev bundet over et »bor« eller »bord«, en flad træbrik, for at få den rette maskestørrelse. Garnene var 6.000 knuder lange og 21 i dybden – et simpelt regnestykke siger det hele!

Dertil kom montering af hampe »tælnen« og flydestykker (»flee« eller »flod«) med ca. 60 cm afstand samt stenbåndene. Fleene blev skåret af pillebark, senere dukkede en oversøisk træsort (florholt) op.

Halsnæsfiskerne har gennem tiderne haft én stor ulempe at slås med: Der var langt til fiskeplad-

serne. Ser man bort fra det lokale kystfiskeri, var næsten alle fiskelejer bedre stillet. De havde fiskene »udenfor døren«. På Halsnæs måtte man regne med lange sejlads.

At bådene var sødygtige og velsejlende var kun en ringe trøst. I dag kan en motorkutter nå Anholt på 7-8 timer. Sejlbådene kunne klare turen på 17-18 timer, vel at mærke når den rette mand var ved rorpinde og vinden føjelig, så der ikke skulle gøres for mange kryds.

Ankommet til fiskepladsen blev alle garn sat. Der skulle handles hurtigt. Man satte og trak fra medbragte joller. Her er det, den sødygtige »Lynæs-jolle« kommer ind i billedet. Provianten var heller ikke det store problem. Hver mand havde sin madkasse (»tejne«), og man var fælles om et anker øl og brændevinsflasken (»lejlen«).

Under disse forhold var det, man begav sig ud på det lange togt den sidste dag i februar, selvfølgelig forventningsfulde og uden at ane, at det skulle blive en tur udover det almindelige.

De syv både var for god vind nået

Senere fulgte den »moderniserede« dæksbåd. Lods Ole Jensen fra Frederikssund leverede flere af bådene. Senere kom Peter Madsen ind i billedet. Han havde lært kunsten af Ole Jensen og byggede de første både i sin svigerfars have i Lynæs. Det er Christian Blache, der er mester for dette dejlige maleri fra 1897, som har fået titlen: »Lynæs-bådene går ud«.

grunden ved Stensøre og fik sat garnene. Henimod aften løjede vinden af. Der var lidt sjapis, som ikke genrede. Men så tog frosten til, rigtig meget, og der dannedes fastis rundt om øen. Vinden friskede op, så den fik isen til at skrue, og bådene drev mod land. Ved anholternes hjælp fik man trukket bådene på land. (Havnen kom først til efter århundredeskiftet). Det tog et par dage at få bådene bjerget. »Vi fik aldrig en knude, kun trugene. Dem kørte vi i slæde på, nedad bakkerne«, fortalte gamle Lars Ole Rasmussen, Hundested. Han var med som 20-årig.

Da de 47 fiskere havde frosset i to nætter, forbarmede anholterne sig over dem. De blev indkvarteret i hjemmene, og der blev sørget godt for dem. Man havde kun de tomme madkasser, og flere måtte nøjes med halmknipper på gulvet – dog fik de hårdest medtagne plads i dobbeltsengen. Anholternes hjælpsomhed blev sent glemt, men 47 forsultne fiskere i et lille øsamfund, der var isoleret af isen, kunne snart blive en belastning. Man snakkede så småt om at slagte en af øens køer!

Til alt held var der det foregående

Peter Madsen i arbejdstøjet. Fotograferet af Valdemar Poulsen, da han i 1906 lavede masten til sine eksperimenter med »den trådløse« på Kirkebakken i Lynæs.

år blevet oprettet telegrafforbindelse med øen, så man fik underrettet omverdenen. Anholterne sørgede for telegram. »Når det er os, der sender telegram, skal I ikke betale«, forklarede de. Sådan var de bare!

Fra Marineministeriet blev Switzers »Kattegat«, der arbejdede som

isbryder i Århus havn, beordret til Anholt, og den 6. marts blev fiskerne taget ombord. Den første nat sad »Kattegat« fast i Pakhusbugten, men kom dagen efter fri af isen og nåede Helsingør.

Et udklip fra en af de lokale aviser fortæller om begivenheden:

»De ankom her i Havnen igaar Eftermiddags Kl. 4. Da »Kattegat« lagde til Bolværk, udbragte Fiskerne, der havde haft det fortræffeligt ombord, et leve og et kraftigt Hurra for Kattegats energiske Fører, Kapt. Hansen, hvilke Ovationer gjentoges, da Kapt. Hansen senere viste sig paa Dækket.

Hvad Fiskernes Garn, der nok løb op til henimod 500, angaa, da kjender man endnu ikke deres Skæbne. De staa under Isen og ere ikke lette at bjerge.

Imorges Kl. 7 forlode Fiskerne i 2 Slæder Helsingør for over Hillerød at begive sig til deres Hjemsted«.

Der var stor sympati for »de 47«, der vendte hjem som en slagen hær. Da de »mellemlandede« i Hillerød, fik de en storslået modtagelse. En gæstgiver, som havde hørt rygten, stod klar med fuld forplejning af både vådt og tørt – uden beregning. Fra Frederiksværk station gik det til fods til fiskerlejerne, som var berørt af katastrofen: Hundested, Lynæs, Liseleje, Nøddebo, Kikhavn og Sølager. Der var sår nok at slikke, men modet var dog ikke tabt. Garnenes skæbne var kendt, de var afskrevet, og der måtte begyndes fra bunden. Stine Rasmus' Niels havde allerede bundet to garn til sønnen. En lille, spæd begyndelse, en dråbe i havet.

Fra »Det Reiersenske Fond« blev der ydet en kontant støtte til indkøb af redskaber. En håndsækning, der viste, at man ikke var glemt.

Først den 26. april kunne man ombord på »Lodsens Minde« sejle til Anholt og hente bådene. Helt hen i maj var der is i Kattegat!

Garnene redes op på »Stejlegangen«, nu Strandvejen i Hundested. I den ofte korte sæson med lunefuldt vejr var det »mand af hus«. Alle hænder var i sving. De børnerige fiskerfamilier var bedst stillede. I de hektiske dage blev der set stort på de faste måltider, og skolegangen kom i anden række. Man skulle være klar til næste togt.

Fra rigmandsvilla og kongeresidens til Skodsborg Badesanatorium

Af Harald Skougaard

I 1807 stormede englænderne »Narrefortet« i Skodsborg. Langt senere blev det begejstrede danskere, der stormede »Persilleslottet«, som sanatoriet blev kaldt i folkemunde – og det gør de stadigvæk.

I de varme augustdage i 1807 rundede en engelsk krigsflåde Kronborg. Den skulle angribe Danmark for at få fat i den kongelige danske marines skibe. En del af flåden sejlede videre mod København, mens en anden del ankrede op ud for kysten ved Skodsborg. Sognefoged Hans Jensen fra Holte sendte den 15. august følgende alarmerende melding til det militære hovedkvarter i hovedstaden: »Den Engelske Flaade har nærmet sig tæt til Land mellem Vedbæk og Skodsborg. Folk herude er saa bedrøvede og frygter for, at Englænderne vil gaa i Land i Nat«.

I den tidlige morgenstund mellem kl. 4 og 5 skete det. Landgangen var forberedt i mindste enkeltheder. Kaptajnerne havde i kikkerter set fortet med posterede vagtposter på den høje bakke syd for Skodsborg. En stor styrke på 27.900 mand blev sat i land. Der blev dog ikke brug for de mange soldater her. Da den angribende deling nåede op på bakken, viste det sig, at fort, kanoner, skilderhuse og vagtposter var attrapper lavet af træ! De mest humoristiske af englænderne fik sig et billigt grin, mens officererne gav ordre til øde-

læggelse af »Narrefortet«, som for øvrigt aldrig blev genopført siden. Det lå på det sted, hvor »Villa Kongshøj« i dag ligger.

Det ældste Skodsborg

I midten af 1600-tallet lå der på det store område, hvor Skodsborg Badesanatorium og ejendommene nord for nu ligger, kun en enkelt ejendom: »Huset Skotzborig« med tilhørende agerland, frugt- og humlehave samt fiskedamme. I 1720 deltes grunden i to ejendomme »Skodsborg« og »Retraite«. På »Skodsborg« boede etatsråd Jacob Fabritius. Men da han elskede selskabelighed, blev huset for lille, og han købte »Sølyst« ved Klampenborg.

Den nye ejer var Københavns overpræsident V. A. von der Lühe, som i forvejen havde »Retraite«. Hans mål var at lave »Skodsborg« om til et sommerlyststed i den helt store stil. Parken skulle være imponerende. Han ville lave et legetøjsfort, hvilket var den store modedille i udlandet. Derfor fik han fat i en bygmester, som kunne udføre opgaven. Det stærkt kuperede terræn

passede udmærket. Den østlige bakketop, hvor der samtidig var en stor slået udsigt over Øresund, blev nu invaderet af håndværkere, som i løbet af kort tid fik rejst »Narrefortet«. Også en bro over kløften, hvor Strandvejen gik mellem de to bakker, blev lavet. Den var beregnet for middagsselskabernes mere satte gæster, mens ungdommen morede sig med at løbe om kap op ad den stejle »Fortvej«.

Chr. Winther var gæst på »Skodsborg«

Det store parkanlæg og andet byggeri havde slået bunden ud af Lühes pengekasse. I de følgende år var der flere ejere. Hen imod midten af 1800-tallet købte muremester J.H. Lütthans stedet. Han var svigerfar til digteren Chr. Winther. Der var liv og glade dage, når muremesteren indbød til fest. Digteren elskede livet herude mellem skov og sund. I et vers gav han udtryk for sin begejstring:

*Her kan jeg frit
aande Luft i min Lunge,
alt her er mit,
og om alt tør jeg sjunge –
vandre i Drømme,
stærke og ømme,
høre, hvor Bølgerne runge.*

En sommer var der en særlig stemning derude. Lige ved siden af – enten i det hus der lå, hvor »Villa Rex« senere opførtes, eller i villaen på østsiden af Strandvejen, hvor overlæge Ottosen startede sit badesanatorium – ferierede »Elverhøj«s skaber J.L. Heiberg sammen med sin smukke kone Johanne Louise Heiberg – Danmarks største scenekunstner.

Frederik VII og grevinde Danner

I 1852 købte Frederik VII »Skodsborg« af muremesterens dødsbo.

Stormen på »Narrefortet«. På Det kongelige Bibliotek findes en »dokumentlignende« plakat (48 x 38,5 cm), som i flere illustrationer skildrer englændernes »heltegerninger« under krigen mod Danmark i 1807. Billedet er et udsnit af landsætningen af tropper ved Skodsborg. Plakaten er signeret decbr. 21. 1807. Tegneren har formentlig aldrig været på stedet, men har siddet i England og skildret begivenhederne.

Han havde som bekendt været gennem to ægteskaber med prinsesser. I 1850 havde han til stor forargelse for hoffet og de ledende kredse giftet sig til »venstre hånd« med den tidligere balletdanserinde, modehandlersken fra Vimmelskaftet, Louise Rasmussen. Ved giftermålet havde Frederik VII gjort hende til grevinde Danner. Sladderen fik frit løb i hovedstaden. Der udsendtes smædeskrifter, hvor karikaturtegnere hentydede til hendes forhold til Carl Berling – Louises første elsker, med hvem hun havde en søn. Kongen og Berling havde kendt hinanden fra ungdomsdage, og da Frederik fik et godt øje til Louise, overlod Berling sin elskerinde til ham. Bramfrit udtrykte kon-

gen det således: »Han har ofret det højeste, man kan ofre for en Ven«. Da giftermålet var en kendsgerning, skal Louise have sagt: »Han trænger til en Moder, og det vil jeg være for ham«. Der var vist heller ingen tvivl om, at hvis han ikke havde fået en håndfast gemalinde, ville han i løbet af kort tid være forsumpet i druk.

Efter 1852 gik turen hver sommer til »Palæ Skodsborg«, som det nu officielt hed. Her følte de to sig tilpas. Landbefolkningen omfattede dem med både hengivenhed og ærbødighed. Grevinde Danner nød at være borte fra hovedstadens sladder, og kongen elskede friluftslivet. Her kunne han fiske og ride sine ture på »Perlen« eller som amatørarkæ-

olog endevende bronzehøjene i det nærliggende Jægersborg Hegn.

Om- og tilbygning

Så snart købet af »Palæet« var i orden, var kongen derude med sin bygningsinspektør. Villaen skulle udvides, så den blev en værdig bolig for grevinden. Den fik 13 fag i stedet for 7, og der blev sat en støbejernsbalkon op ud mod Strandvejen.

Det viste sig hurtigt, at stedet var for lille som sommerresidens for Danmarks konge. Der måtte derfor opføres en ny bygning. På grundlag af Frederik VII's egen skitse fik arkitekt C.H. Nebelung som opgave at opføre et receptionsalæ. Det blev

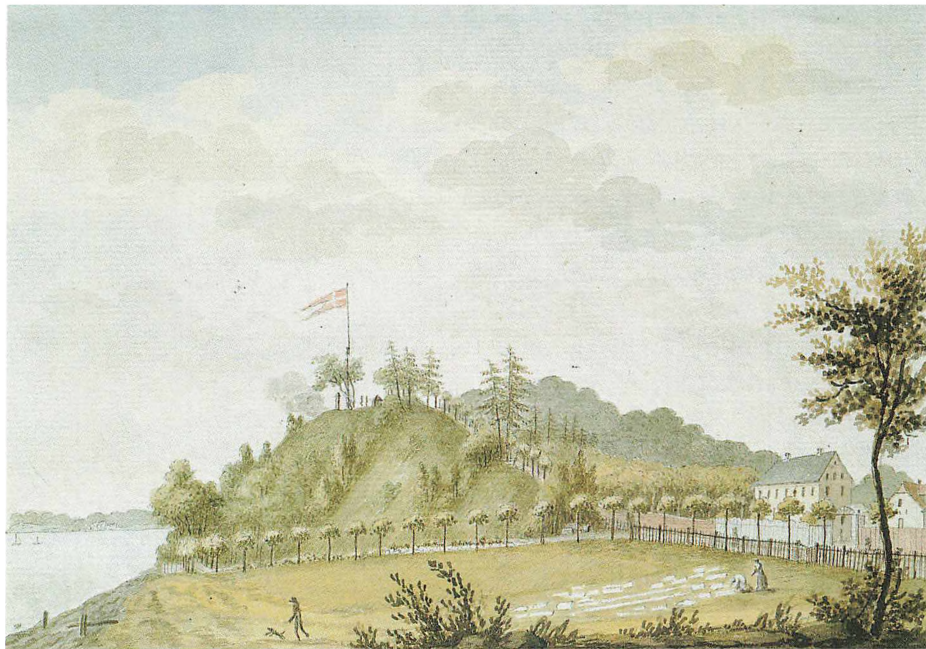
til den meget særprægede bygning, som langt senere fik navnet »Villa Rex«. I folkemunde blev den hurtigt døbt »Skovldamperskibet«.

Kongen lå altid i telt

Frederik VII havde som bekendt mange skøre ideer. En af dem var, at han altid i Skodsborg ville ligge i telt frem for at sove i Palæet eller i receptionsbygningen. Teltet blev placeret mellem de to nævnte bygninger ved siden af en høj flagstang. Det var ikke af sundhedshensyn, han lå »i Lejr«. Men han elskede at »være paa militær Krigsfod mod Danmarks Fjender«.

Teltet var foret med adskillige lag vandtætte stoffer. Der var to værelser med bræddegulv. Der var litografier på væggene – selvfølgelig også skrivebord, lænestol og sofa. Bagved var seng med natbord. Også opvarmningsmulighed var der sørget for. Det kunne godt blive koldt hen mod oktober, hvor opholdet i Skodsborg var slut.

»Retraite og Strandmøllen«, 1825. Akvarel af O.J. Rawert, som var industrihistoriker og amatør-maler. Da han malede billedet stod han på Skodsborgskrænten, hvor Skodsborgparken nu ligger. Den store bygning i forgrunden er »Retraite« med kroen på den anden side af Strandvejen. »Skodsborg« er omtrent skjult af træer, så kun gavlvinduerne anes. Det kgl. Bibliotek.

»Narrefortet«, akvarel fra 1800 af Søren Læssøe Lange. Den stejle vej op til udsigtshøjen er den private Fortvej. Strandvejen ligger skjult mellem de to højdedrag. En bro over denne vej førte direkte fra »Skodsborg«s park over til »Fortet«. Nationalmuseet.

En dag da Frederik VII ville ride ind til København, blev »Perlen« sky, og kongen faldt af. Han blev tvunget til at holde sengen nogle dage. Men

grevinden kom ham som så mange gange før til hjælp, da humøret var på nulpunktet. Selv udtrykte han det således: »Da jeg var ved at synke, holdt Louise mig oppe«. Fru Danner hyggede om sin mand, blandt andet med højtlesning i teltet. Den svage konge var tryk i hendes nærhed.

Statsrådsmøder og anden komsammen

Indtil 1857 blev de fleste statsrådsmøder holdt på det nærliggende »Eremitagen« i Dyrehaven. Selvfølgelig kunne det beskedne antal ministre og kongen sagtens have været i en sal i Palæet. Men ministrene ville nødtigt rende ind i »det forhadte kvindemenneske«.

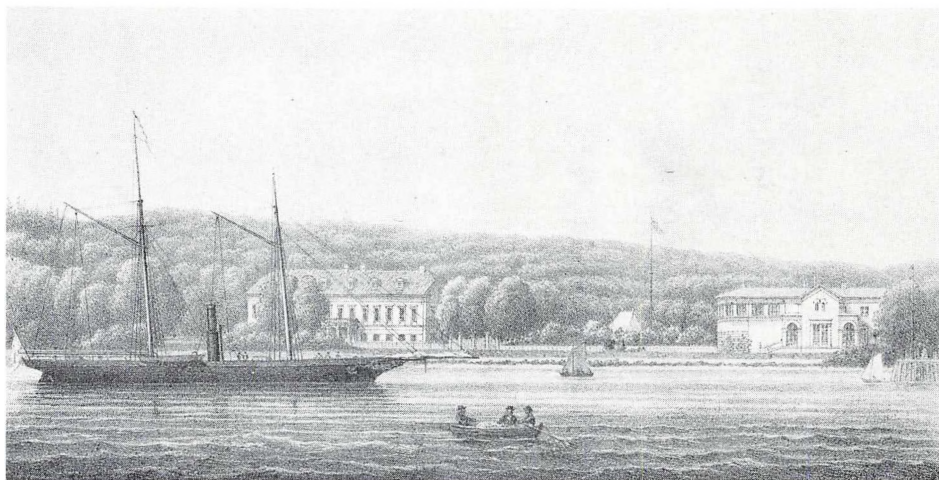
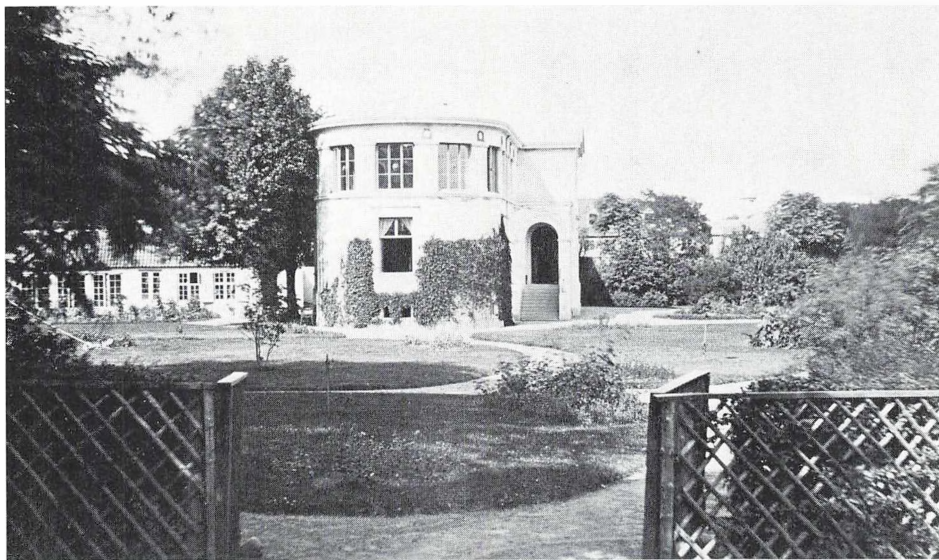
Da receptionsbygningen stod klar, kunne kongen holde alle møderne i den rundbuede salon på 1. sal. Dagsordenen bestod tit af mange sager – både vigtige og ubetydelige. Frederik VII kedede sig og havde ikke mange kommentarer. I protokollen stod der næsten hver gang

disse ord: »Hans Majestæt bifaldt Allernaadigst denne Indstilling«.

Ved et enkelt møde fik kongen dog sagt mere, end han plejede. Stormagterne havde nemlig bestemt, at prins Christians (senere Christian IX) søn, prins Vilhelm, skulle være Grækenlands konge. I den anledning var en stor græsk delegation kommet til Danmark for at forhandle med konge, ministre og prins Christian. Sagen trak ud, så grækerne måtte blive her en hel måned. Prins Christian stillede stadig nye betingelser. Det afgørende statsrådsmøde om sagen blev nu holdt på Skodsborg. Til sidst blev kongen rassende og sagde til prinsen: »Tag nu hjem til din Louise og tal med hende om Sagen. Kom saa igen efter Middag med Besked«. Da prinsen var vel ude af døren, udbrød Frederik på sin bramfrie måde: »Det var dog Satans til Menneske«. De to mænd havde aldrig kunnet døje hinanden. Kongen havde gjort, hvad han kunne for at undgå, at Christian skulle blive hans efterfølger. Han ønskede nemlig prinsens søn Frederik (den senere Frederik VIII).

Hen på aftenen vendte prinsen til-

Receptionsbygningen, fotograferet i 1889, således som den så ud i Frederik VII's tid. Da grosserer L. Meyer købte den, ødelagde han bygningens arkitektur ved at påklistre et tårn, så »Villa Rex« kom til at ligne et misfoster af en duknakket kirke. Søllerød kommunes byhistoriske Arkiv.

Litografi af A. Nay: Skodsborg i 1859. I forgrunden Frederik VII's nye skrueskib »Falken«, som kongen og grevinde Danner næsten altid benyttede, når de skulle til og fra Skodsborg. Damperen lå til ankers det meste af sommeren ud for landstedet. I de første år måtte de kongelige sættes i land i chalup. Senere byggedes bådebroen, som anes til højre. Mellem grevindens palæ og receptionbygningen rejstes kongens telt ved siden af flagstangen.

bage og fortalte, at Louise havde været tilfreds. Herefter kunne konseilspræsidenten – statsministeren – endelig give den græske delegation et positivt svar – prins Vilhelm var klar til at blive Grækenlands konge under navn af Georg den Første.

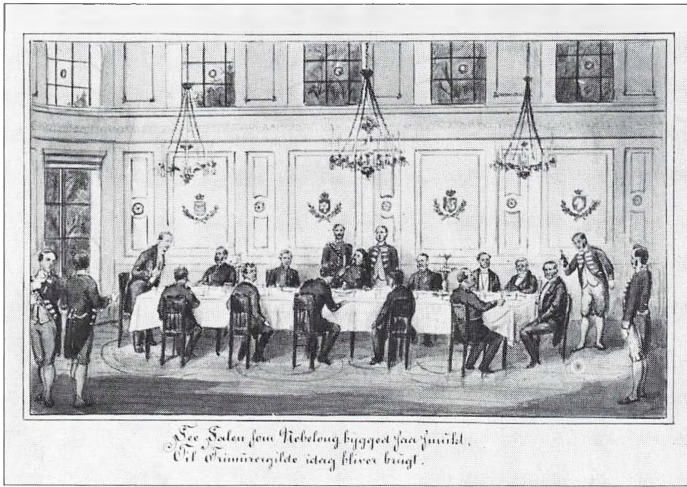
På kongens festdage var der meget at se på for beboerne fra Skodsborg og omegn – særlig i denne sommer 1863. Mange mennesker stod i

vejkanten og ved indkørslen til residensen for at følge begivenhederne. Den græske delegation kom flere gange i løbet af måneden kørende i de kongelige ekvipager med uniformsklædte kuske og lakajer ned ad Skodsborg Bakke. Begejstringen var særlig stor, når den græske helt fra frihedskrigen mod tyrkerne – den gamle admiral Kanaris, kørte forbi. Ham kendte de fra billederne i »Illustreret Tidende«, hvor han havde været omtalt.

Under taflet i receptionsbygningen spillede livgardens musikkorps neden for vinduerne. Efter middagen spadserede de fornemme gæster rundt i parken. De mere adrætte tog turen op til kongens stolthed – drypstenshulen, som han havde ladet bygge af indførte sten fra Schlesien.

Kongens arkæologiske studier i Skodsborg

Mens statsmandsarbejde og politik overhovedet ikke interesserede Frederik VII, var han rigtigt i sit es, når han med sine medhjælpere rykkede ud i Jægersborg Hegn for at undersøge, hvad bronzehøjene indeholdt. Fra den medbragte stol fulgte han

Festmiddag i receptionsbygningen. Det kgl. Bibliotek.

Kaffen nydes i det fri oppe ved grotten. Det kgl. Bibliotek.

arbejdets gang – altid rygende på den lange pipe. Pludselig kom der et skjold til syne. Han sprang op fra sin stol for at se nærmere på fundet. Når han var optaget af den slags, lod han sig ikke forstyrre. Da der kom

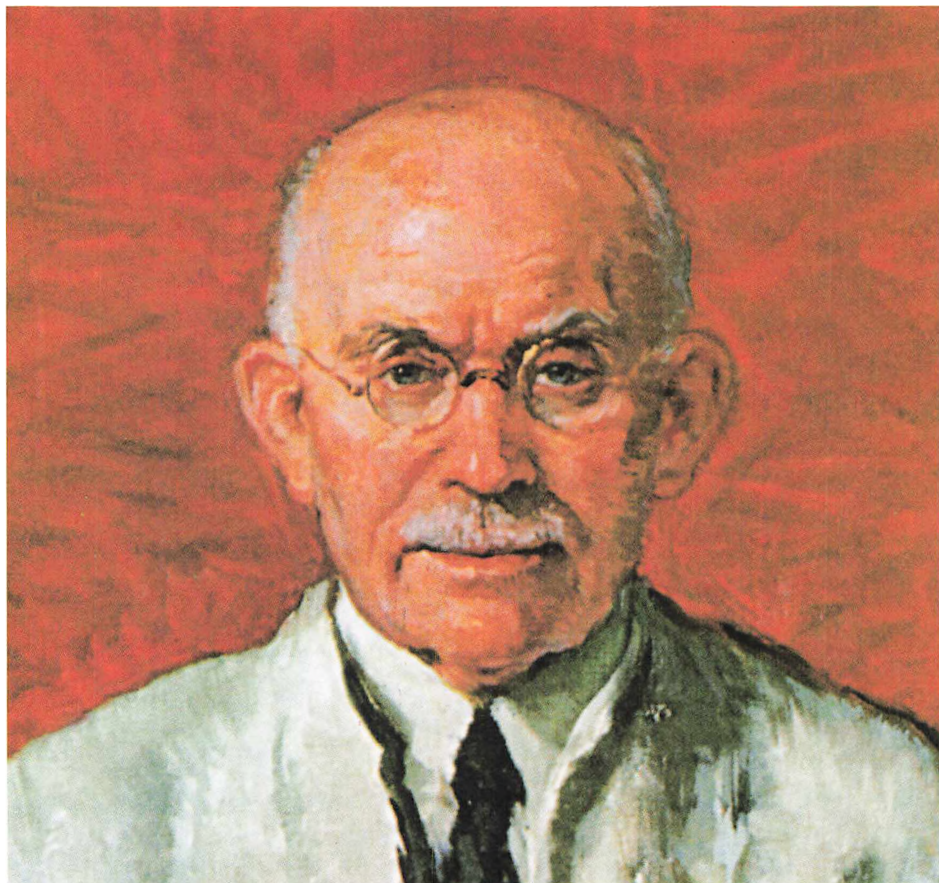
bud fra Palæet, at en kongelig gæst var på besøg, sendte han med det samme sin adjutant af sted, for at han kunne vise den ankomne ud til højen, så denne også kunne få del i »løjerne«.

Sommeren 1863 blev kongens sidste på Skodsborg. Den 15. november døde Frederik VII på Glücksborg Slot netop på et tidspunkt, hvor tunge uvejrsskyer trak op fra syd. Preussen begyndte at røre på sig.

Frederik VII under udgravning af en gravhøj ved Skodsborg. Tegning af J. Magnus Petersen, 1863. Nationalmuseet.

Overlæge Carl Ottosen, 1864-1942. Efter maleri af portrætmaleren August Tørsleff. Skodsborg Badesanatorium.

Grevinde Danner opholdt sig hver sommer nogle måneder på Skodsborg, indtil hun døde i 1874. Dødsboet solgte ejendommene til et kon-sortium, som havde forskellige planer, bl.a. med hotelbyggeri. Det blev dog ikke til noget. Palæet blev senere solgt som sommerbolig til nationalbankdirektør E. L. Damm – den tids største og mest frygtede bankleder. I 1878 overtog grosserer Louis Meyer receptionsboligen. Da han og konen havde el've børn, blev ejendommen i folkemunde døbt om til »Elverhøj«. Der skete stor forandring indvendig for at skaffe flere værelser – kun salonen på 1. sal fik lov at stå uændret. På nordsiden byggedes et tårn, som ikke forskønnede arkitekturen på den mærkelige bygning. I 30 år var den sommerbolig for familien Meyer. Da parret i 1892 fejrede sølvbryllup, var der indbudt 350 gæster til festen. På

højtidsdagen kørte mange ekvipager op foran indgangen med ordensprydede herrer og damer i stort toilette, og de ældre af Skodsborgs faste beboere mindedes de store dage i Frederik VII's tid.

Overlæge Carl Ottosen – en læge med visioner

Carl Ottosen var gårdmandssøn fra Nordjylland og havde en landvæsensuddannelse bag sig, før han som 25-årig tog studentereksamen, fordi han ville være læge. Da han kom i berøring med Syvende Dages Adventisterne, blev han klar over, at han ville i gang med en gerning i sundhedens tjeneste. I slutningen af forrige århundrede foretog han studierejser til kendte kuranstalter i Europa og Amerika. I U.S.A. besøgte han den kendte læge og ekspert i fysioterapi John Harvey Kellogg, der

var overlæge på Battle Creek Sanatorium. Denne mand blev den store inspiration for Carl Ottosen. Nu var livsbanen lagt for ham – »stundom Læge, ofte lindre, altid trøste sine Medmennesker i deres fysiske og psykiske Skrøbeligheder«.

Kostens betydning for helbredet

I studieårene var Ottosen stadig syg. Han følte sig svag og kraftesløs. Han søgte derfor læge og denne sagde til ham, som alle læger dengang gjorde, når de sad over for en splejs: »De skal sørge for at faa kraftig Kost. Spis store, røde Bøffer med Løg og drik Øl til«. Rådet hjalp ikke – tværtimod. Men hos Kellogg lærte han at spise kødfri kost. Det hjalp! Fra dette øjeblik gik han ind for vegetarismen med alle slags grøntsager som råkost. Nydelsesmidler som tobak, spiritus og kaffe skulle bandlyses.

Skodsborg Badesanatoriums start

I 1896 tog Ottosen sin lægeeksamen. Foruden sin praksis fik han også tid til at være redaktør af »Sundheds-Bladet« – som for øvrigt i år er gået ind i sin 108. årgang. Kort efter blev han viceformand for det nystiftede »Skandinavisk Filantropisk Selskab«. Her blev han virksom for sin idé om at oprette en sundhedsinstitution i Danmark med Kelloggs som forbillede, og han fik bestyrelsens tilsagn om at arbejde videre med sagen.

En søndag cyklede Ottosen sammen med nogle venner ud ad Strandvejen. Da de kørte ned ad Skodsborg Bakke, sprang Ottosen pludselig af cyklen. Han havde set et skilt uden for et par ejendomme på kystsiden – TIL SALG. Den ene villa havde i sin tid været tjenestebolig for Frederik VII's hoffolk og den anden kongelig hestestald. Ottosen

bankede på og fik en lang samtale med ejeren, konsul A. Schmidts enke. Da hun hørte om den unge læges gode idé og oplevede hans entusiasme, blev der handlet – endda til favorpris.

Ottosen var klar over, at der skulle begyndes småt af hensyn til økonomien. Heldigvis var de to huse langt mere rummelige, end man skulle tro fra vejen. Omgående gik håndværkerne i gang med ombygningen. Få måneder efter stod bygningerne klar. Ved indgangen kunne skiltet rejses: BADESANATORIUM.

Behandlingsformer

Mange forskellige sygdomme kunne behandles, og »recepten« var: frisk luft, sol-, lys- og kulsyrebad, romerske og russiske bade, terapi i forskellige former, massage, gymnastik og ikke mindst vegetariske kure under opholdet«.

Fra begyndelsen blev der lagt vægt på, at patienterne skulle finde sig godt. De skulle bo i lyse værel-

ser, og i dagligstuen skulle der være mulighed for at følge foredrags-, oplæsnings- og koncertaftener. Den skønne beliggenhed skulle indbyde til spadsereture i Jægersborg Hegn og badning fra sanatoriets badebro. I liggehallen bag »Skodsborghus« kunne patienterne få hviletid i den friske luft fra Øresund.

Badesanatoriet blev fra starten en succes. Den såkaldte »Over- og Mellemklasse« søgte derud i stort tal. Kapaciteten var dog kun 20 patienter ad gangen. Så der var fuld belægning hele tiden.

Den negative presse

Journalisterne var ikke særlig interesseret i overlæge Ottosens epokegørende arbejde for folkesundheden. Det var ikke lovord, »Sundhedsapostlen« fik med på vejen. Hurtigt fandt de på udtrykket »Persilleslottet« ved Skodsborg. Ved vegetarkonferencen i Tivoli i 1904 var det med blandede følelser, de gik i gang med »den vegetariske Sou-

per«. De skumlede, da de satte tænderne i »Grøntsags Postej med Salat« og alle de øvrige retter. »Et ikke ringe Antal af d'Damer og Herrer, der havde spæget deres Kød med Grøntsager i Koncertsalen, søgte bagefter over til Fru Nimbs Divan for at faa i hvert Fald en rigtig Kop Kaffe«.

Dr. Hindhede var skeptisk i starten

En senere meget kendt ernærings-ekspert, kollegaen dr. M. Hindhede opholdt sig en tid på »Skodsborg Badesanatorium«. En dag i begyndelsen af opholdet gik han hen til Ottosen, og følgende replikskifte fandt sted:

- De tror ikke selv paa det.
- Paa hvad?
- Ja, paa det hele. Vegetarismen, Vandet, Lysbadene – alt hvad De vil, at Patienten skal tro paa.
- Kære dr. Hindhede. Hvordan kan jeg undlade at tro paa det, jeg ved? Naar Erfaringerne viser mig,

Skodsborgkirken blev opført i 1954 efter tegning af arkitekt Charles I. Gjerrild (1899-1979). Skodsborg Badesanatorium.

Vigør Centrets svømmehal, bygget af Guntofte og Bech, blev indviet i 1986. Skodsborg Badesanatorium.

Det første Skodsborg Badesanatorium. Under så beskedne forhold begyndte det i 1898.

at det, jeg maaske i enkelte Tilfælde var i Tvivl om, alligevel nytter. Hvordan vil De saa have, at jeg ikke tror paa det?

I de næste dage spekulerede Hindhede meget på samtalen og de erfaringer, han i de følgende dage selv gjorde. Det hele vakte til eftertanke hos ham. Den sidste dag fik han igen fat i Ottosen og sagde: »Dette med Maden maa vi have undersøgt«. Han arbejdede nu intenst for at få oprettet et laboratorium for ernæringsundersøgelser. Trods modstand fra Universitetet fik han interesseret nogle rigsdagsmænd så meget for ideen, at staten i 1910 oprettede det ønskede laboratorium. Han blev selv leder af det. Da han gik af i 1932 blev Statslaboratoriet nedlagt. Men Ottosens Skodsborg

Sanatorium kørte videre og er i bedste velgående den dag i dag – 90 år efter starten.

Allerede et år efter åbningen måtte Ottosen se sig om efter udvidelsesmuligheder. Tre villaer blev købt, og så gik det ellers slag i slag. Receptionsbygningen »Villa Rex« blev købt i 1907 med 1½ td land for 21.000 kr. Samme år indviedes den store fireetagersbygning – placeret vinkelret på Strandvejen – så alle værelser vendte mod syd og havde sundudsigt. Også en hospitalsafdeling åbnedes. Fra 1967 har der været et frugtbart samarbejde med Københavns Kommunes, Københavns Amts Hospitalsvæsen og senere også med Roskilde Amts Hospitalsvæsen, så patienter herfra kunne fort-

sætte den behandling, de tidligere havde fået. I 1954 blev den smukke kirke bygget i den sydlige del af parken. Den sidste udvidelse derude blev det nye Vigør Center med flere svømmebassiner og andre aktiviteter.

I 1942 døde »Lægen, Foregangsmanden og Menneskevennen« overlæge Carl Ottosen. Men arbejdet er fortsat i samme ånd med dygtige medarbejdere på alle områder.

270.000 patienter har siden starten besøgt sanatoriet – også mange udlændinge. For længst er den nedsettende tale om »Persilleslottet« forstummet. Stor respekt og anerkendelse står der omkring »Den hvide by« i Skodsborg, hvor patienterne i hyggelige og hjemlige omgivelser søger »Helse paa Sjæl og Legeme«.

1/4 LITER VELVÆRE

Maarum er en naturlig, alkalisk mineralvand, direkte fra statens kilde i Gribskov. Maarum er syreneutraliserende, og hvad mineralindholdet angår, ligger den langt over de fleste naturlige mineralvande, idet Maarum indeholder over 1000 mg natriumbicarbonat foruden andre nyttige mineraler pr. liter. Maarum er god

for tørsten. God til at blande. God »dagen derpå«. God for maven.

Og den er god, når kalorierne er ved at ta' overhånd.

dig og mig og WIIBROE

Et Billed-Blad,

til nyttige Landskabers Udbredelse og Sindets gavnlige Opmantring,
for alle Stænder.